

10–11. SZÁZADI TEMETŐK RÖSZKE HATÁRÁBÓL. VERETES CSIZMÁK ELTERJEDÉSE A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

VARGA SÁNDOR*

Absztrakt: A tanulmány három, Rösze közigazgatási határából ismert honfoglaló temetőtöredéket ismertet, továbbá részletesen foglalkozik a bemutatott sírok egyikében dokumentált csizmaveretek kapcsán a 10. századi veretes lábbelikkal. A szerző áttekinti a tárgy típus eddigi kutatástörténetét és csoportosítja a csizmavereteket tartalmazó temetkezések lelőhelyeit.

Kulcsszavak: Kárpát-medence, honfoglaláskor, Rösze-Feketeszl, Rösze-Nagyszéksós, Rösze-Ladányi dűlő, veretes lábbeli, csizmaveretek

BEVEZETÉS

A honfoglalás és az államalapítás korának kutatása szempontjából a Kárpát-medencén belül fontos szerepet töltenek be a mai Csongrád megye területéről ismert, sok más régióhoz képest nagy számban előkerült 10–11. századi temetők, temetőrészletek.¹ Ezek jelentős része azonban még mindig közöletlen vagy csak részben közölt.² A vizsgált megye területéről sajnos még mindig hiányzik a mai kor követelményeinek megfelelő, kisebb-nagyobb tájegység vagy közigazgatási terület lelőhelyeit együttesen bemutató, részleteiben elemző munka.³

Jelen tanulmány első felében három régi, Rösze határából ismert lelőhely teljes feldolgozásával kívánom csökkenteni a kutatás ezen adósságát. A dolgozat második felében a Ladányi dűlőben feltárt és megfigyelt veretes lábbeli kapcsán kicsit részletesebben foglalkozom a tárgy típus kutatástörténetével, valamint a csizmavereteket tartalmazó temetkezések lelőhelyeinek csoportosításával. Terjedelmi korlátok miatt tanulmányom második részét (10. századi lábbeli veretek formai variációi, elterjedése, rekonstrukciós kísérletek a honfoglalás kori női csizmaviseletre stb.) egy másik, a közeljövőben megjelenő kötetben teszem közzé.

* Móra Ferenc Múzeum, H-6720 Szeged, Roosevelttér 1–3. varga.sandor.arch@gmail.com

¹ A megye területéről napjainkig közel 230 lelőhelyre van adatunk. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a teljes megye területére vonatkozó, részletes, a korábbi adatokat is ellenőrző lelőhelykataszter nem készült, így ez a szám csak hozzávetőleges adat. A korábbi kataszterekre (FÉK 1962; BÁLINT 1991; KÜRTI 1994; BENDE–LŐRINCZY–TÜRK 2002), illetve a kollégák (Lőrinczy Gábor és Türk Attila gyűjtése a Hódmezővásárhely, Szentés stb. környéki lelőhelyekről) és saját gyűjtéseimre (elsősorban Csongrád megye északnyugati negyede), valamint a nyilvántartásban szereplő adatokra alapozva hozzákezdttem Csongrád-megye 10–11. századi temető- és sírleleteinek kataszterszerű felgyűjtéséhez. A munka során számos, korábban több lelőhelynév alatt, egymástól elkülönített lelőhelyet sikerült összevonnom, illetve nem honfoglalás kori vagy templom körüli temetőt kivonnom a listákból. Valószínűleg a továbbiakban vizsgálatra kerülő lelőhelyeknél is várható hasonló, ami módosítja a lelőhelyek számát.

² A közlések tekintetében egyik legnagyobb gondot a régi ásatási anyagok, illetve a két legnagyobb, teljes egészében hitelesen feltárt temető (Algyő és Sándorfalva) közöletlensége jelenti. Az utóbbi évtizedek során előkerült honfoglaló temetők közreadásával ugyanakkor meglehetősen jól áll a kutatás, ami elsősorban Bende Liviának, Lőrinczy Gábornak és Türk Attilának köszönhető.

³ Az elmúlt évek folyamán számos cikk, tanulmány látjegyzetében, illetve konferencián került megemlítésre, lejegyzésre, hogy a megye leleteiből több kötet készülében van. Nemrégiben jelent meg Lőrinczy Gábor és Türk Attila munkája, melyben a Maros torkollal szemközti mikrorégió lelőhelyeit vették vizsgálat alá (TÜRK–LŐRINCZY–MARCSIK 2015). Munkájukban a régi, részben nem hiteles körülmények között, gyakran töredékesen előkerült lelőhelyek bemutatására nem került sor. Bár egyetértek elgondolásukkal, miszerint a kutatást csak a hitelesen, teljes egészében feltárt temetők részletes elemzése viszi előbbre, azonban ettől függetlenül egy adott földrajzi kereten belül célszerű a teljes körű gyűjtést és közlést elvégezni.

RÖSZKE-FEKETESZÉL, ÖRDÖGH GYÖRGY FÖLDJE⁴

1902-ben, Rösztől északnyugatra a feketeszéli határrészben, a Szeged–Horgos közötti műút (ma 5. számú főút) nyugati oldalától mintegy 115 lépésnyire (kb. 115-125 méterre), Ördögh György földjéről Széll Gergely és kubikus társai földet hordtak el (*I. kép*). A homokbányászás közben emberi csontokat, gyöngyöket, illetve 2 db „*ezüstfüggőt*” találtak. A szegedi múzeum értesülve a leletekről, február 11-én Tömörkény István vezetésével feltárást kezdeményezett a földmunkával érintett részen. A környezetéből kissé kiemelkedő dombhát területén végzett feltárással három, melléklet nélküli temetkezés, illetve a kidobott földből egy vaskés került elő.

Az ásatást követően március elején tovább folytatódott a föld kitermelése, amelynek során a kubikusok újabb temetkezéseket találtak. A feldúlt sírokból vaskések, apró vastöredékek, állatcsontok (szárnyas csont), illetve egy töredékes, honfoglalás kori nyílcsúcs került elő. Ezt követően Tömörkény István 1904. március 4-én újból a területre ment, ahol néhány munkás segítségével három temetkezést tárt fel. A kitermelést végző munkások állítása szerint e három sírral együtt már összesen 20 csontvázat találtak, amelyek között volt gyermeké is.

Lényeges kiemelni, hogy állításuk szerint az előkerült sírok fekvése a legkülönbözőbb irányú volt. A feltárt három sír közül egy biztosan 10. századi, míg a másik két temetkezés pontos keltezése szegényes, datálásra alkalmatlan leletanyaguk miatt nem lehetséges.⁵ Mindössze annak alapján feltételezhetjük honfoglalás kori voltukat, hogy egymáshoz közel, nagyjából azonos mélységből (1 méter mélységben) kerültek elő.⁶

A régészeti kutatómunka március 24-én folytatódott, amikor a korábban feltárt árokra külön-

böző irányokban három újabb kutatóárkot ásatott Tömörkény. Ezekből összesen négy sír: egy melléklet nélküli gyermek, valamint három, szegényes leletanyagot tartalmazó felnőtt temetkezés került elő. Két sírban mindössze egy-egy vaskés, míg egy temetkezésben fülbevaló és orsókarika volt. Ez utóbbi leletek alapján a március 24-én feltárt sírok egy része vagy akár mindegyike az avar kori temetőhöz tartozhatott.

Ördögh György alsótanyai gazda feketeszéli földjén 1905. március 21–24. között Móra Ferenc is végzett ásatásokat. Miután a korábbi feltárások területe herével és gabonával volt bevetve, attól nyugatra, mintegy 200 lépésre próbálkozott. Itt különböző irányokban hat árkot ásatott, amelyek azonban üresnek bizonyultak. Móra Ferenc végül március 22-én megegyezett a föld tulajdonosával, hogy a korábbi ásatás helyén, mintegy 70 m² felületen feltárást végezhet. Ez a terület az 1902. évi ásatás keleti és északkeleti folytatása. A hátralevő három nap alatt összesen 11 sírt bontottak ki. A mélyen (többségük 2 méter mélyen) fekvő sírok közül négy nem tartalmazott leletet, míg hét sírban avar korszakra jellemző tárgyak láttak napvilágot.⁷

Összességében tehát a négy alkalommal (1902. február 11., március 4. és 24., valamint 1905. március 21–24.) megkutatott lelőhelyről 21 sírról van több-kevesebb adatunk, illetve a munkát végző kubikusok elmondása alapján legalább további 14 sír pusztulásával számolhatunk. A sírok eltérő tájolása, mélységadata, valamint leletanyaga alapján a lelőhelyen egy avar kori és egy 10. századi temetőt különíthetünk el. A földkitermeléssel teljesen elpusztított, illetve az 1902. és 1905. évi feltárások során előkerült, melléklet nélküli, illetve keltezésre alkalmatlan tárgyakat tartalmazó sírok pontos korszakhoz történő sorolása ma már nem lehetséges.

⁴ A lelőhelyen végzett ásatásokról: TÖMÖRKÉNY 1902, 372–376; MÓRA 1906, 439–441; KOVÁCS 1996, 51–53, 65. A lelőhely említése: CS. SEBESTYÉN 1932, 198, 205; FÉK 1962, Nr. 948 (Szeged-Alsótanya néven); BÁLINT 1991, Nr. 243 (Szeged-Feketeszel néven); KÜRTI 1994, Nr. 22; BENDE–LŐRINCZY–TÜRK 2002, Nr. 18.

⁵ Az 1902. évi feltárással szembe fordított sírok többségét 10. századnak határozta meg Kovács S. Tibor (KOVÁCS 1996, 51). A FÉK és Bálint Csanád a korszakhoz tartozó három temetkezéssel tesz említést (FÉK 1962, Nr. 948; BÁLINT 1991, Nr. 243).

⁶ A sírok közel azonos mélységből (1 méter) történt előkerülésének ugyanakkor ellentmondani látszik, hogy a 3. sír leírásánál az alábbiakat írta Tömörkény: „...a lovassírtól pár lépés távolságban, állítólag 2 méter és 25 cm mélységben fekvő csontváznál egy munkás egy fél zablakarikát talált.” (TÖMÖRKÉNY 1902, 375) Ezek alapján inkább avar kori sírra gyanakodhatunk a 3. sír esetében.

⁷ MÓRA 1906, 439–441.

AZ 1902. ÉVI FELTÁRÁSOKBÓL SZÁRMAZÓ,
HONFOGLALÁS KORINAK MEGHATÁROZOTT LELETEK

1. 1902. február 11-én szórványként került elő egy középső nyélállású, kisebb méretű *vaskés* (3. kép 1). Teljes h.: 10,8 cm, penge h.: 7,5 cm, legnagyobb sz.: 1,8 cm. MFM ltsz.: 8/1902. 2–13. Az 1902. március 1–3. között, a kubicusok által feldúlt sírokból előkerült tárgyak: 2. Középső nyélállású *vaskés* (3. kép 2). Pengéjének felületén több helyen a fatok rostjainak maradványa. H.: 21,1 cm (jelenlegi állapotában: 17,2 cm), legnagyobb sz.: 1,7 cm. MFM ltsz.: 9/1902.b. 3. Középső nyélállású, ívelt hátú, kisebb *vaskés* (3. kép 3). H.: 10 cm (jelenlegi állapotában: 7 cm), legnagyobb sz.: 1,5 cm. MFM ltsz.: 9/1902.c.⁸ 4. Széles, korrodált *nyilcsúcs* maradványa (3. kép 4), amelynek él felőli része teljes egészében hiányzik.⁹ Nyéltüskéje ép, kerek keresztmetszetű. Teljes h.: 10 cm, nyéltüske h.: 5 cm, sz.: 4,4 cm. MFM ltsz.: 9/1902.g. 5. Deltoid alakú, rövid vágóélű *nyílhegy* (3. kép 5). H.: 7,5 cm, sz.: 2,1 cm, v.: 0,35 cm. MFM ltsz.: 9/1902.d. 6–7. Két darab rombusz keresztmetszetű, páncéltörő *nyílhegy* (3. kép 6–7). A nagyobb példány h.: 10, v.: 0,4–0,5 cm; a töredékes darab h.: 4,4 cm, v.: 0,5–0,6 cm. MFM ltsz.: 9/1902.d. 8. Erősen hiányos, korrodált *nyilcsúcs* maradványa (3. kép 8). Nyéltüskéjének apró nyúlványa szögletes keresztmetszetű. H.: 3,8 cm, sz.: 1,4 cm. MFM ltsz.: 9/1902.c. 9–12. Közel azonos méretű, háromszög keresztmetszetű, nem összeilleszthető, korrodált *vastöredékek* (3. kép 9–12). A tárgyak eredetileg *vaskés* részei voltak. H.: 4–4,7 cm, sz.: 1,2–1,5 cm. MFM ltsz.: 9/1902.c. 13. Egy további *vastöredék* (3. kép 13), keresztmetszete egyik végén nyújtott ovális, másik végén téglalap alakú. H.: 3 cm, sz.: 1,5 cm. MFM ltsz.: 9/1902.c.

1. *sír* (feltételelesen honfoglaló): A sír közel 1 méter mélységből került elő. Mell.: Apró *vasdarabok* a csontváz mellett, amelyek a köldök tájékáról kerültek elő. A leírás alapján valószínűleg rossz megtartású *vascsat* vagy *vaskés* lehetett a sírban. A leletek ma már nem azonosíthatók.

2. *sír*: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. A sírban háton fekvő, nyújtott testhelyzetű, valószínűleg felnőtt *férfi* csontváza nyugodott. Az elhunyt lábánál részleges lovastemetkezés. A lókoponya féloldali helyzetben, az egyik oldalára fordulva helyezkedett el, míg alatta a ló lábszárcsontjai és patái feküdtek. Mell.: 1. Az emberi váz mellől, valószínűleg a derék környékéről (törzs mellől) került elő egy *vaskés*.¹⁰ H.: 8,6 cm, sz.: 1,5 cm. 2. A medencecsont környékén (törzsön) egy ovális átmetszetű, négyzetes alakú *vascsat* (4. kép 4) feküdt. Kerek keresztmetszetű peckét ráhajlították a keretre. Mérete: 3 × 3,4 cm, v.: 0,5 cm. MFM ltsz.: 9/1902.bb.11. 3. A sírgödör délkeleti végében, a lókoponya alatt feküdt a töredékes állapotú, erősen korrodált, karikás *csikózábla* (4. kép 3). A leletből mindössze két laposra elkalapált, kisebb méretű karika töredéke maradt meg. Átm.: 4,8 cm, sz.: 0,8–0,9 cm, v.: 0,4–0,5 cm. MFM ltsz.: 9/1902.dd. 4–5. Szintén a lókoponya alatt, közvetlenül a ló lábszárcsontjai mellett feküdt két közel azonos méretezésű, erősen korrodált, körte alakú *kengyel* (4. kép 1–2). Mindkét kengyelt csak töredékes állapotban sikerült felszedni, talpalójuk és száruk egyik fele a helyszínen szétmállott. Fülük trapéz alakú, laposra kalapált száruk téglalap keresztmetszetű. A kengyelek sírban mért ma.: 15 és 17 cm, szíjbefűzőik mérete: 1,8 × 0,6 és 1,7 × 0,7 cm, száraik sz.: 1,4 és 1,7 cm, v.: 0,5 cm. MFM ltsz.: 9/1902.a.¹²

RÖSZKE-NAGYSZÉKSÓS 685.¹³

Röske Nagyszéksós határrészében, a Király Imre tanyája melletti kis dombháton 1959-ben talajforgatás közben embercsontok kerültek elő.¹⁴ A helyszíni szemlét követően Trogmayer Ottó 1959. március 6–11. között leletmentő ásatás keretében

megvizsgálta a lelőhelyet, amely során a szorosan egymáshoz illeszkedő kutatóárkokban összesen három, erősen bolygatott sírt tárt fel.

A lelőhely hitelesítését 1993-ban Szalontai Csaba végezte el, miután Király Imre tanyája, valamint

⁸ A tárgyon 9/1902.bb azonosító szerepel.

⁹ Cs. Sebestyén Károly a nyilcsúcsot a B5 (rombusz alakú, ívelt vágóélű nyilcsúcs) csoportjába sorolta (Cs. SEBESTYÉN 1932, 198).

¹⁰ A tárgy ma már nem azonosítható.

¹¹ A tárgyon 9/1902.b azonosító szerepel.

¹² Az 1902. évi közlés alapján a sírból pontosan meg nem határozható helyről (a felhányt homokból) további három apró tárgy került elő, amelyeket könek, esetleg ékkő darabjainak írt le Tömörkény.

¹³ A lelőhelyen végzett ásatásokról: KOVÁCS 1996, 52–53, 66; SZALONTAI 1996, 24 (Röske, Király Imre tanyája néven); BENDÉ–LÖRINCZY–TÜRK 2002, 355. A lelőhely említése: KÜRTI 1994, Nr. 24; BÖKÖNYI 1974, 397.

¹⁴ Érdekességként megemlítendő, hogy amíg az 1959. évi feltárásnál Király Imre tanyája a 685. számon, addig 1993-ban az ásatás helyszíneként a Röske III. ker. 346. számú tanya szerepel (vö. MFM RégAd.: 183-76 és 2052-98).

annak környezete teljes egészében a tervezett M5 autópálya nyomvonalába esett. Az 1993. augusztus 10. és október 8. között végzett ásatás során összesen 3380 m² terület került feltárássra (2. kép 1–3). A megkutatót területeken talált szórványos ember- és állatsontok, valamint őskori kerámiatöredékek jelezték, hogy a lelőhely az intenzív mezőgazdasági munkák következtében teljesen megsemmisült. A hitelesítő ásatás során mindössze egy erősen bolygatott, melléklet nélküli sír, valamint egy őskori kerámiatöredékekkel kitapasztott jelenség (valószínűleg kemence) került feltárássra¹⁵

A teljesen feldúlt és elpusztult temető valószínűleg egy kis sírszámú, soros elrendezésű szállási temető lehetett. Az előkerült leletanyag alapján ugyanakkor a temető pontos keltezése nem lehetséges. A 3. sírből előkerült lócsontok, az 1. sír esetleges pártaveretei a 10. század irányába mutatnak, míg a 2. sír leletanyaga (gyűrű, koporsókapocs) megengedi a 11. század első felére történő kelteztést is. Ezeket figyelembe véve a temetőt a 10–11. századra egyaránt keltezhetjük.

A SÍROK LEÍRÁSA

1. sír: T.: Ny–K. M.: 60 cm. Teljesen feldúlt temetkezés. A sírban *adultus* korú női (?) csontváz nyugodott. Mellékletei elkallódtak, mindössze a csontokon megfigyelhető zöld elszíneződések utalnak egykori jelenlétükre. Koponyájának tetején, valamint mindkét oldalán a fül tájékán több helyen kerek, kb. 1,5 cm átmérőjű zöld patinanyom figyelhető meg. Ezek alapján karikaékszer és esetleg pártaveretek egykori meglétével számolhatunk.

2. sír: T.: Ny–K., kb. 280–100°. M.: 53 cm. A sírban részben feldúlt, háton fekvő, nyújtott testhelyzetű, *maturus* korú (50–60 éves) női csontváz feküdt. Mell.: 1–2. Koponyájának mindkét oldalán egy-egy kerek keresztmetszetű, nyitott végű *karika* (4. kép 5–6).¹⁶ Átm.: 3 cm, v.: 0,3 cm, s.: 3,58 és 3,76 g. MFM ltsz.: 61.64.3. 3. A bal kézcsontoknál egymásra hajtott végű, ezüstalapú ötvözetből készített *pántgyűrű* (4. kép 7). Átm.: 2 cm, sz.: 0,6 cm, v.: 0,1 cm, s.: 1,84 g. MFM ltsz.: 61.64.2. 4. A lábánál, a lábszárcsontok felett mintegy 10 cm-rel egy téglalap keresztmetszetű, mindkét végén visszahajlított, ácskapocsszerű *vaspánt* (4. kép 8). A tárgy belső felén több helyen a pántra merőleges irányú famaradványok találhatók. Eredetileg koporsó deszkáinak összefogását szolgálhatta.¹⁷ H.: 7,2 cm, sz.: 0,8 cm, v.: 0,3 cm. MFM ltsz.: 61.64.1. 5. A sír feldúlt részéből, a kidobott földből egy *vaskés* is előkerült, amely azonban nem került a múzeumi gyűjteménybe (valószínűleg rossz megtartása miatt teljesen szétporladt).

3. sír: M.: 70 cm. Teljesen feldúlt, egy csomóba összedobált, *maturus* korú (45–50 éves) női vázcsontok. Az embercsontok között két ló lábszárcsont is volt (*adultus* korú ló részleges maradványa). Valószínűleg a sírban nyugvó nő koponyája lehetett a temetkezéstől néhány méterre, 50 cm mélységből előkerült koponya.

A sír maradványából lelet nem került elő, ugyanakkor a csontokon található elszíneződés alapján biztosan számolhatunk azok egykori jelenlétével. A koponyán, a felső állcsonton, a fogak és az orr nyílása mellett viszonylag nagy, míg az alsó állkapocs bal oldalán, annak belső felszínén kisebb zöld patinanyom figyelhető meg. Az elszíneződés alapján halotti obulus feltételezhető.

4. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 90 cm. Teljesen feldúlt sír, eredeti helyzetben csak a csigolya és néhány borda maradt, a többi vázcsont egy kupacban összedobálva helyezkedett el. A sírban valószínűleg *gyermek* nyugodott. Melléklete nem volt.

RÖSZKE-LADÁNYI DŰLŐ¹⁸

1961. január 9-én Vastagh József, a Rösze-Kancsalszéi iskola igazgatója értesítette a Móra Ferenc Múzeumot, hogy Rösze határában, a Petőfi TSz területén, a Ladányi dűlőben homokkitermelés alkalmával lovával eltemetett csontváz került elő. A feldúlt sír leleteit az egyik tanuló, Papp Szilveszter az iskolába vitte. A homokkitermeléssel bolygatott le-

lőhely leletmentésére másnap Trogmayer Ottó ment ki. Kierkezésekor már egy újabb lovassír is előkerült, amelynek felső részét a munkások teljesen feldúlták. A temetkezés láb felőli részét ugyanakkor sikerült eredeti helyzetben megfigyelni és dokumentálni.

A homokkitermeléssel veszélyeztetett honfoglaló temető esetleges további sírjainak feltárása re-

¹⁵ SZALONTAI 1996, 24.

¹⁶ A koponyacsonton hasonló elszíneződések – leszámítva a koponyatetőt – figyelhetők meg, mint az előbbi sírnál.

¹⁷ A leltárkönyvben tévesen csíholóként leírva.

¹⁸ A lelőhelyen végzett ásatásról: KOVÁCS 1996, 51–52, 65. A lelőhely említése: BÁLINT 1991, Nr. 217 (Rösze-Ladányi tanya néven, 1966-os évszámmal); KÜRTI 1994, Nr. 23; BENDE-LÖRINCZY-TÜRK 2002, Nr. 19.

ményében 1961. január 16-án Trogmayer Ottó és Saliga László Rösckére utazott, hogy másnap hozzákezdjenek a lelőhely kutatóárokkaal történő vizsgálatához. Január 17. és 21. között összesen három, észak–déli irányú kutatóárkot nyitottak,¹⁹ amelyek azonban mind negatívnak bizonyultak (*I. kép 1–2, 4*). Mindössze az 1. árokból került elő néhány szörványlelet (kerámiatöredékek, állatsontok), közöttük egy nyílcsúcs, amely valószínűleg az 1. sír anyagához tartozhatott.

Az egykori feltárás helyének pontos meghatározása több nehézségbe ütközik.²⁰ Az ásatási naplóban leírtak és a lelőhely elhelyezkedéséről készített vázlatrajz, illetve annak adatai, valamint a lelőhely adatbázisban szereplő koordinátái 1:10000 térképre átrajzolva nem egyeznek (ld. *I. kép 4* késsel és lilával jelölt részeit). Amennyiben azonban az ásatási napló azon adatát, miszerint a műútra merőlegesen kell keresnünk a megnyitott 1. szelvényt, figyelmen kívül hagyjuk, úgy nagyjából összehozható a két adat (*I. kép 4* késsel jelölt szelvényei).

A SÍROK LEÍRÁSA

1. sír: T.: ÉNy–DK, kb. 300–120°. M.: 85 cm.²¹ A *subadultus* korú lovával²² eltemetett 40–50 év körüli, europid *férfit* temetkezése homokkitermelés közben került elő. A helyszínen összegyűjtött töredékes koponya, valamint a jó megtartású vázcsontok, illetve a lócsontok pontos helyzetéről nincs adatunk. Mell.:²³ 1–2. A feldúlt sírból két darab, egy ovális alakú, ép és egy körte alakú, két darabra törött, közel azonos méretű, téglalap alakú füllel ellátott, erősen korrodált állapotú *kengyel* (*5. kép 1–2*) került elő. Laposra kalapált száraik metszete téglalap alakú, kiszélesedő talpalójuk közepén és a két szélen bordával tagolt. A kisebb kengyel ma.: 13,3 cm, belső ma.: 10 cm, legnagyobb sz.: 11,3 cm, legnagyobb belső sz.: 9,4 cm, szíjbefűző: 1,6 ×

0,6 cm, szár sz.: 1 cm, v.: 0,5 cm, talp sz.: 3 cm, v.: 0,4–0,6 cm. MFM ltsz.: 75.38.1. A nagyobb kengyel ma.: 14,4 cm, belső ma.: 11,4 cm, legnagyobb sz.: 12,3 cm, legnagyobb belső sz.: 10,8 cm, szíjbefűző: 1,4 × 0,9 cm, szár sz.: 1–1,1 cm, v.: 0,4 cm, talp sz.: 2,9 cm, v.: 0,3–0,4 cm. MFM ltsz.: 75.38.2. 3. Erősen korrodált, több darabra törött, hiányos, csuklós szájvasú, nagykarikás *csikózábla* (*5. kép 3*). Karika átm.: 6,4 cm, sz.: 0,8–0,9 cm, v.: 0,4 cm, a szájvas két darabjának h.: 7,1 és 7,2 cm. MFM ltsz.: 75.38.7. 4. Szögletes keresztmetszetű, lant alakú *hevedercsat* (*5. kép 4*). H.: 6, 2 cm, sz.: 4,4 cm, v.: 0,5 cm. MFM ltsz.: 75.38.8. 5–7. Egy ép és két töredékes, erősen hiányos, kovácsoltvas *nyílcsúcs* (*6. kép 1–3*). Az ép darab fűzfalevél alakú, hosszú vágó élű, a töredékes példányok eredetileg deltoid alakúak lehetnek. H.: 11,8 cm, sz.: 3,1 cm; h.: 8,1 cm, sz.: 3,1 cm; h.: 7 cm, sz.: 2,3 cm. MFM ltsz.: 75.38.3–5. 8. Erősen korrodált, lant alakú *vascsiholó* szárának töredéke (*6. kép 4*). H.: 7,2 cm. MFM ltsz.: 75.38.6. 9. Különböző méretű és átmetszetű *vastöredékek* (*6. kép 5–13*). Egy szélesebb, ívben kissé meghajló darab belsejének teljes felületén famaradvány látható. Ez utóbbi, illetve az, hogy a sírban nyílcsúcsok is voltak, megerősíteni látszik, hogy az alakatlan, szögletes keresztmetszetű vastöredékek talán vasmerevítéses tegez tartozékai lehettek. A háromszög keresztmetszetű darabok valószínűleg a töredékes csiholó részei. A falenyomatos vastöredék sz.: 3,4 cm, v.: 0,4–0,6 cm. MFM ltsz.: 75.38.9–10.

2. sír: T.: ÉNy–DK, kb. 320–140°. H.: 215 cm, sz.: 75 cm, m.: 85 cm. A téglalap alaprajzú folttal kirajzolódó sírt medencétől felfelé a homokkitermelő munkások dűlták fel. Eredeti helyzetben mindössze a medencelapatok és a nyújtott testhelyzetben fekvő lábak maradtak. A sírban idős (*senium*) korú, europid *nő* nyugodott. Mell.: 1. A feldúlt részről ezüstalapú ötvözetből készített csüngős *ingnyakdísz* került elő (*7. kép 1*). Kerek felső tagjának közepe félgömbösen kiemelkedik, amelyet kettős árkolás, illetve borda keretez. Hátoldalának középső részén a felfüggesztést szolgáló, közvetlenül egymás mellett kialakított két kis fülecske. Aljáról kis kampó lóg az alsó tag tartására. Lapos, csepp alakú alsó tagjának enyhén domborodó középső részét kettős árkolás, illetve borda foglalja keretbe. A külső, szélesebb

¹⁹ A régészeti kutatómunkát jelentősen nehezítette a hideg, illetve a fagyott föld (szinte folyamatosan -10 C° alatt történt a munkavégzés). A leletmentés első napján megnyitott, a korábban előkerült sírokat érintő, 17 × 2 méteres árkot január 18-án további 10 méterrel hosszabbították meg északi irányban. A 2. kutatóárok ettől nyugatra, kb. 1 méter távolságra helyezkedett el, míg a 3. árok az előbbiektől szintén nyugatra, mintegy 4 méter távolságra feküdt. A dokumentációban szereplő adatok alapján így közel 115 m²-nyi felület kutatása történt meg 50–60 cm mélységben.

²⁰ A lelőhely helyének beazonosítását elsőként 2012-ben kíséreltem meg, de a növényzeti viszonyok (fával, cserjével borított részek, műveletlen gyepek), illetve a feltételezett hely közelében álló lakatlan (?) ingatlan nem tette lehetővé a terület bejárását, illetve fémkeresős vizsgálat végzését.

²¹ A csontváz pontos helyzetét és a sírmélységet nem ismerjük, a dokumentációban szereplő adatok a 2. sír adataival hozhatók összefüggésbe.

²² BÖKÖNYI 1974, 395, 539, 550.

²³ A sír leletanyagából legalábbis ezek kerültek múzeumi gyűjteménybe.

árkolásban gyöngysordíszítés. Felső tag átm.: 1,5 cm, a csüngős veret teljes h.: 3,9 cm, alsó tag sz.: 1,6 cm, h.: 2,1 cm, v.: 0,1 cm, s.: 2,92 g. MFM ltsz.: 75.38.16. 2–9. A szétdült felsőtest csontjai között különböző színű (fehér, szürke, zöld) dudoros, valamint töredékes állapotú hengeres *üveggyöngyök* (7. kép 2–8) kerültek elő. A múzeumba került ép és töredékes példányok összesen 8 darab gyöngyhez tartoznak. Átm.: 0,6–1,2 cm, hengeres gyöngy h.: 1,2 cm. MFM ltsz.: 75.38.18. és 75.38.20. 10. Részben a jobb szeméremív alatt erősen korrodált *vaskés* töredékei (9. kép 1). Az egyik töredéken, több helyen hosszanti irányban famaradvány. H.: 6,3 és 3,6 cm, sz.: 1 cm, v.: 0,5–0,6 cm. MFM ltsz.: 75.38.17. és 75.38.21. 11–64. Mindkét lábfejen összesen 54 db kerek, közepén bemélyedő, ezüstalapú ötvözetből készített, a mélyedésben aranyozott *lábbeliveret* (7. kép 9–62). A jobb lábfej veretei eredeti helyzetben jól kirajzolták a díszítés mintáját, míg a bal lábfej vereteit állatjárás dülta szét. Átm.: 1,15 cm, nitt h.: 0,3–0,4 cm, a nittek végén található szögletes lemezek mérete: 0,4 × 0,5 cm, az 54 db szegecs együttes s.: 57,20 g. MFM ltsz.: 75.38.15. 65–66. A sírgödör láb felőli végében a bal lábfej mellett, illetve a jobb lábfejtől kissé távolabb, attól délkeletre feküdt egy-egy körte alakú *kengyel* (8. kép 1–2). A két, közel azonos méretű kengyel trapéz alakú füle egymással ellentétes irányba nézett. Laposra kalapált száraik metszete téglalap alakú, kiszélesedő talpalójuk közepén és a két szélén bordával tagolt. A nagyobb kengyel ma.: 15,8 cm, belső ma.: 11,4 cm, legnagyobb sz.: 13,4 cm, legnagyobb belső sz.: 10,1 cm, szíjbefűző: 1,8 × 0,8 cm, szár sz.: 1,4–1,5 cm, v.: 0,4 cm, talp sz.: 3,2 cm, v.: 0,3–0,4 cm. MFM ltsz.: 75.38.11. A kisebb kengyel ma.: 15,5 cm, belső ma.: 11 cm, legnagyobb sz.: 13,3 cm, legna-

gyobb belső sz.: 10,3 cm, szíjbefűző: 2 × 0,9 cm, szár sz.: 1,4–1,5 cm, v.: 0,4 cm, talp sz.: 3,2 cm, v.: 0,3–0,4 cm. MFM ltsz.: 75.38.12. 67. A jobb lábfejtől délkeletre fekvő kengyel talpalója mellett feküdt az erősen korrodált, több darabra törött, hiányos, aszimmetrikus méretezésű, csuklós szájasú, nagykarikás *csikószabla* (8. kép 3). Karika átm.: 5 cm, sz.: 0,8–0,9 cm, v.: 0,5–0,6 cm, a szájas két darabjának h.: 9 és 8,2 cm, v.: 0,6 cm. MFM ltsz.: 75.38.14. 68. Nyújtott D-alakú, erősen korrodált, szögletes keresztmetszetű *hevedercsat* (8. kép 4). Pontos helyzete nem került feljegyzésre, de valószínűleg a lószerszámzat között volt a sír láb felőli végében. H.: 4,1 cm, sz.: 2,9 cm, v.: 0,4–0,5 cm, pecek h.: 4,3 cm. MFM ltsz.: 75.38.13.

A leletanyag között néhány további vastárgy is található a 2. sír anyagához leltározva, amelyeket azonban a sírleírás nem említ. Ezek esetében felmerül, hogy az 1. sír leletanyagából keveredtek el, vagy a temető területéről szórványként kerültek elő.

1. Vékony *vaslemez* töredéke belőle kiálló szegeccsel (9. kép 2). A szegecs felőli oldalon, illetve magán a szegecsen farostok. A töredék valószínűleg tegezhez tartozó pánttöredék, amely talán az 1. sírből keveredhetett el. H.: 2,4 cm. MFM ltsz.: 75.38.22. 2. Egy nagyobb, enyhe ívben meghajló, illetve egy kicsi, háromszög formában végződő *vastárgy* korrodált töredéke (9. tábla 3). Előbbi talán szintén tegezhez tartozó vastöredék, míg utóbbi akár nyílcsúcs hegye is lehet. Pontos funkciójukat meghatározni nem lehet. MFM ltsz.: 75.38.19. 3. Négyzetes keresztmetszetű, elvékonyodó végén enyhén visszahajló, hosszúkás *vastárgy* (9. tábla 4). Formája alapján talán csathoz tartozó vaspecek lehetett. H.: 4,8 cm. MFM ltsz.: 75.38.23.

A LELŐHELYEK FÖLDRAJZI FEKVÉSE

Mindhárom lelőhely a mai Röszkétől nyugatra, két tájféldrajzi alakzat találkozásánál, a Tisza völgye és a Duna–Tisza közti homokhátság peremterületénél helyezkedik el. A közvetlenül egymás szomszédságában található feketeszéli és Ladányi dűlői lelőhelyek tengerszint feletti magassága átlagban 82,5–83 méter,²⁴ míg a tőlük kissé távolabb fekvő nagyszéksői lelőhely 85–86 méter magasan feküdt. E partosabb részek a nagyobb árvizek esetén is szárazon maradtak és védelmet biztosítottak az itt megtelepedőknek.

A lelőhelyek földrajzi elhelyezkedése kapcsán röviden ki kell térni a Röske-Feketeszél, Ördögh György földjén, valamint a Ladányi dűlőben feltárt temetőrészletek egymáshoz való viszonyára, miután többen is feltételezték, hogy a különböző időben előkerült sírok talán egy temető két szélét képezik.²⁵ A közlésekben, dokumentációkban található adatok ezen elgondolásnak ugyanakkor ellentmondani látszanak.

Elsőként is mindkét temetőtöredék helyzetét a ma 5. számú főútként ismert műúthoz viszonyított-

²⁴ Itt azonban érdemes megjegyezni, hogy a harmadik katonai felmérésen a kérdéses lelőhelyek környékén még 85 méter tengerszint feletti magasság van jelölve.

²⁵ Vö. KÜRTI 1994, 373; KOVÁCS 1996, 51–52, 65.

ták. Amíg azonban az 1902. évi feltárás helye az úttól kb. 115–125 méterre, addig az 1961. évi feltárás 728 méterre helyezkedett el. Ha a temetőrészleteket egy nagyobb temető két széléként kezelnénk, akkor a két sírcsoport közötti közel 600 méteren rengeteg sírt kellene feltételeznünk.²⁶ Ezt azonban az ásatások, főként Trogmayer Ottó leletmentése egyáltalán nem igazolja, miután a feltárással érintett területről, leszámítva a földmunkával megbolygatott két temetkezést, nem került elő újabb sír.

Szintén lényeges különbség a két lelőhely között, hogy a feketeszéli lelőhelyen a 10. századi

sírokon és szórványleleteken kívül egy avar kori temető sírjai is napvilágot láttak.

Összességében tehát a két temetőtöredékről megmaradt kevés adat ellenére egyértelműen megállapíthatjuk, hogy két, egymástól elkülönülő, de egymáshoz közel fekvő temetőről van szó. Ugyanakkor a temetők egymáshoz való kronológiai viszonya (egy időben temetkeztek vagy valamiféle egymásutániség lehetett közöttük) a bizonytalan sírszám, valamint a töredékekben megismert leletanyag miatt nem állapítható meg.

TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK ÉS A SÍROK LELETANYAGA

Sajnos mindhárom temető megmaradt sírjait erős bolygatások érték (homokkitermeléssel feldúlt, mezőgazdasági műveléssel szétszántott, elpusztított stb.), aminek következtében a temetkezési szokásokról, illetve a temetők szerkezetéről alig rendelkezünk információval. A töredékes adatok alapján annyi azonban biztos, hogy a Rösztke határából megismert lelőhelyek mindegyike kis sírszámú szállási temető lehetett. Lényeges kiemelni, hogy a három temetőtöredékből ismert nyolc sírből háromban volt részleges, egy további pedig jelképes lovastemetkezés.²⁷

A megmentett temetkezések leletanyagát is rendkívül töredékes, hiányos állapotban ismerjük,

így azok szintén nem alkalmasak nagyobb következtetések levonására. Számos esetben csak a múzeumba került embercsontokon megfigyelhető elszíneződések utalnak az egykori ékszer vagy sírmelléklet meglétére. Az elszíneződéseket is figyelembe véve egy sír kivételével²⁸ mindegyik temetkezésben volt leletanyag. Ezek jelentős részét a lószerszámzat képezi, míg kisebb mennyiségben fegyverek, használati eszközök, illetve ékszerek is előfordultak. Az előkerült leletek közül talán a Ladányi dűlőben feltárt 2. sír lábbeli vereteit érdemes kiemelni és kicsit részletesebben megvizsgálni.

VERETES LÁBBELI

A 2. sírban nyugvó idős nő csontvázának koponyáját és felsőtestét a homokkitermelő munkások dűlték fel. Deréktól lefelé ugyanakkor eredeti helyzetben maradtak a csontok és az itt található mellékletek, viseleti elemek. A nő jobb lábfejen szinte teljes egészében megmaradt a lábbeli fejét díszítő kerek, közepén bemélyedő, aranyozott ezüstveretekből álló veretsor.

Az ásatási dokumentációban található fénykép-felvétel alapján kisserkeszthető a lábbeli fejének

eredeti díszítése (9. kép 5–6). A veretek közel háromszög alakot képeztek, azaz eredetileg a csizma fejének két szélét és középvonalát díszítették. Kismértékű bolygatottságra utal ugyanakkor, hogy a veretsorokból hiányzik néhány darab: pl. a jobb oldali és középső sor 4. verete, a bal sor 6. verete, illetve a csúcsos orrész veretei, amelyek valószínűleg enyhe ívet zártak be. Ezeket beleszámítva, valamint figyelembe véve, hogy a sírből összesen 54 db veret került elő, feltételezésünk szerint mindkét lábbelin

²⁶ Ráadásul ez a 600 méter csak akkor lenne igaz, ha egy egyenes mentén helyezkedne el a két temetőtöredék.

²⁷ Ez utóbbi a Rösztke-Ladányi dűlő 2. sírja. Bár a leltárkönyvben az MFM 75.38.24. leltári számnál a sírhoz tartozóként lócsontok is szerepelnek (ezeket sajnos a leletanyag között már nem találtam meg), azok eredetileg valószínűleg az 1. sír lócsontjai lehettek. Az ásatási dokumentációban, illetve a lelőhelyről előkerült állatcsontok közlésénél Bökönyi Sándor sem említette, hogy a 2. sírban lett volna részleges lovastemetkezés.

²⁸ Azt azért érdemes megjegyezni, hogy ez az egy sír is csak sírmaradvány volt, amely szinte teljesen feldúlt állapotban került elő.

azonos számú veret (27-27 db) helyeztek el. A bal lábfejen a veretek kissé oldalra fordulva, többségük

eredeti helyzetükből kimozdulva kerültek elő. Ezen a részen valószínűleg rácsáló bolygatta a sírt.

A LÁBBELIVERETEK KUTATÁSÁNAK TÖRTÉNETE

Jelenlegi tudásunk szerint az első veretekkel díszített lábbeli 1871-ben Piliny-Leshegyen került elő. Az ásató, Nyáry Jenő azonban ekkor még nem ismerte fel a tárgyak eredeti funkcióját.²⁹ A lábujjcsontoknál előkerült veretek, szegecsek viseletben betöltött szerepének meghatározását ugyanakkor eddig a kutatás tévesen Fettich Nándorhoz kötötte.³⁰ Már Fettich 1931-es közlését jóval megelőzően több kutató felismerte a tárgyak valószínű funkcióját. Elsőként érdemes megemlíteni Bella Lajost, aki az 1894-ben feltárt csornai sír kapcsán az alábbiakat írta: „A lábszárak mentén mi sem volt, annál többet leltem a lábak fején. Az itteni csontok, kivált a középláb és az ujjak csontjai általást zöldes színűek voltak. E színt apró pitykék okozták, melyek – semmi kétség – a lábbeli feje részét díszítették.”³¹ Hasonló megállapítást tett Pósta Béla az 1896. évben ismertetett történelmi leletek kapcsán: „...a 13. számú pitykék valószínűleg a csizmát ékítették, melynek nyomai a csontváz lábfején és lábujjain észrevehetők.”³² A 19. században előkerült honfoglaló sírok összegyűjtését és azok elemzését elvégző Hampel Józsefnél is találunk adatot a csizmák verettel történt díszítésére:³³ „Ezüstszegecsek kúpidomú fejjel s a szár alsó végén ellenző lemezkével, nyilván a lábbeli feje részét díszítették, mert ott találtak a középláb és az ujjak csontjai táján s ezek a bronz patinájától zöldes színűek voltak; egészen 52 darabot leltek.”³⁴ Kada Elek 1912. évi közlésében a csölyösi és ferencszállási leletek kapcsán ki-

sebb csizmapitykékről³⁵ ír, majd így folytatja: „A leletben legérdekesebb volt az, hogy a lábaknál, a lábfejen egyenként 32 drb kis, domború ezüst pityke volt a csontokhoz tapadva, s így kétségtelen, hogy a pitykék a csizmafej díszítésére szolgáltak.”³⁶ Ezeket az adatokat látva érdekes, hogy 1914-ben Jósa András az általa Nagyhalászon a lábcsontoknál megfigyelt vereteket mint a nadrágszár díszítményeit írta le: „Nadrágszárának alsó végét szegélyező bőrszalagra aklázott 3 db lencse mekkoraságú és alakú pityke. Több is lehetett, mert a láb középcsont zöld rozsdával volt beivódva.”³⁷

Ezt követően az 1930-as és '40-es években számos előrelépés mutatkozott a tárgytypus kutatása kapcsán. 1937-ben, a csongrád-vendelhalmi lelőhelyen már pontos feljegyzés készült a veretek síron belüli elhelyezkedéséről,³⁸ majd a Gallus Sándor által 1939-ben feltárt és dokumentált koroncó-bábotai sír feldolgozása során 1943-ban László Gyula elkészítette az első rekonstrukciós rajzot is.³⁹

Szőke Béla a veretes lábbelik kapcsán megjegyezte, hogy azokat a vezető- és középréteg mindkét viseleti csoportjának asszonyai kedvelték, illetve, hogy a lószerszámos női sírokban nyugvó elhunytak viseletére kifejezetten jellemző a szegecsekkel kivert lábbeli.⁴⁰

A veretekkel díszített lábbelik lelőhelyeinek összegyűjtését és elemzését elsőként Csallány Dezső végezte el.⁴¹ Ásatási megfigyelései, valamint

²⁹ NYÁRY 1873, 20.

³⁰ RÉVÉSZ 1996a, 98. Ezt az adatot később több kutató is átvette; vö. LANGÓ 2000, 307–308; TÓTH 2014, 219.

³¹ BELLA 1895, 254.

³² PÓSTA 1896, 37.

³³ Ez utóbbinál érdemes megjegyezni, hogy a Bella Lajos által feltárt csorna-sülyhegyi leletek kapcsán tesz említést a veretekkel díszített lábbeliről.

³⁴ HAMPEL 1900, 611.

³⁵ KADA 1912, 323.

³⁶ KADA 1912, 326.

³⁷ JÓSA 1914, 182, VIII. kép.

³⁸ PÁRDU CZ–TÁRY 1939, 194, 1. kép

³⁹ LÁSZLÓ 1943, 26–28, 7–8. kép.

⁴⁰ SZŐKE 1962, 17, 26.

⁴¹ CSALLÁNY 1970, 284–299.

a rendelkezésére álló, eredeti helyzetben megfigyelt példányok alapján több csizmarekonstrukciót is készített. Munkájában ugyanakkor számos téves, hibás adat szerepel, illetve rekonstrukcióinak egy része is pontos adatok híján csak feltételezésekre épült. E problémákra elsőként Révész László hívta fel a figyelmet, aki munkájában igyekezett kijavítani a kutatásban korábban Csallánytól átvett pontatlan adatokat. Legfontosabb megállapítása, hogy a 10. századi sírokban előforduló lábbeliveretek típusai önmagukban nem jelentik a veretes lábbelik jelenlétét, mivel azok más tárgyak díszítéséül is szolgálhattak.⁴² Ezek alapján a veretes lábbelik sírjainak összegyűjtése során legfontosabb a tárgyak síron belül megfigyelt helyzete, ami egyértelműen utal a tárgy eredeti funkciójára.⁴³ Azonban e lelőhelyek között is nagy különbségek lehetnek. A tárgyí-

pus vizsgálatánál lényeges különbséget tenni az erősen bolygatott, feldúlt vagy dokumentációban hiányos lelőhelyek, és a jól megfigyelt, részletes dokumentációval rendelkező lelőhelyek között. A veretes csizmák kutatástörténetének ismertetését követően négy nagy csoportot különített el, majd részletesen elemezte a Karoson előkerült lábbelivereteket. Munkájának azonban elsődlegesen nem a csizmaverték részletes elemzése volt a célja, így több pontatlanság, valamint téves adat került be ebbe a gyűjtésbe is. Alapvetően azonban elgondolása a lelőhelyek osztályozása, valamint azok értékelése kapcsán helytálló volt.

Jelen dolgozatban a korábbi munkákra alapozva, de azokat kijavítva, valamint újabb lelőhelyekkel kiegészítve igyekszem jó kiindulási alapot biztosítani a tárgyítípus későbbi vizsgálatára.

A LÁBBELIVERETES SÍROKAT TARTALMAZÓ LELŐHELYEK OSZTÁLYOZÁSA⁴⁴

1. CSOPORT

Korábbi listában szereplő, bizonyosan nem lábbeliveretként szolgáló leletek lelőhelyei:

1. *Kenézlő-Fazekaszug II. temető 49. sír*: Csallány Dezső,⁴⁵ majd Révész László listájába is bekerült a temetkezés mint csizmaveretet tartalmazó sír.⁴⁶ Csallány még rekonstrukciót is készített a veretek által alkotott kompozícióról a Tiszaeszlár-Vörösmarty utca 1. sírjában megfigyelték alapján.⁴⁷ Szintén csizmaveretként kerültek leírásra a kérdéses tárgyak a *Honfoglaló magyarság* című kiállítási katalógusban, ahol egy újabb rekonstrukció is napvilágot látott.⁴⁸ A sírből származó, a későbbi kutatásban csizmaveretként meghatározott leletek ugyanakkor már az eredeti közlésben más funkci-

óban tűntek fel. A lókoponya körül és alól előkerült veretek a kantár díszítményei voltak.⁴⁹

2. *Madaras-Árvai dűlő⁵⁰ 6. sír*: A zsugorított testhelyzetben eltemetett nő lábaitól keletre, a sírgödör végében, közvetlenül a lószerszámok szomszédságában került elő 34 db kerek veret, illetve egy hevedercsat.⁵¹ Annak ellenére, hogy Kőhegyi Mihály ásatási naplójában még a lószerszám szíjzatának díszeként említi a vereteket, a temető közlésénél már csizmaveretként írja le őket. Valószínűleg ennek alapján sorolta a temetkezést Révész László a biztosan lábbeliveretként funkcionáló vereteket tartalmazó lelőhelyek közé. A sírrajz szemrevételezése ugyanakkor egyértelműen mutatja, hogy a veretek a lószerszámhoz tartoztak, annak szíját díszítették.⁵²

⁴² Vö. RÉVÉSZ 1996a, 406. j.

⁴³ RÉVÉSZ 1996a, 99.

⁴⁴ A lelőhelyek elkülönítésénél Révész László csoportjait vettem alapul.

⁴⁵ CSALLÁNY 1970, 263.

⁴⁶ RÉVÉSZ 1996a, 99.

⁴⁷ CSALLÁNY 1970, 285, Abb. 17–18.

⁴⁸ RÉVÉSZ 1996b, 157, 10. kép.

⁴⁹ Vö. FETTICH 1931, 93.

⁵⁰ Révész László tévesen Madaras-Árvai halmok néven említi a lelőhelyet (RÉVÉSZ 1996a, 99).

⁵¹ KŐHEGYI 1980, 222–226, Abb. 7. 10; KŐHEGYI–KNÓTIK 1982, 193–195, 3. kép.

⁵² A veretek a lábfejektől távolabb feküdtek, ráadásul közvetlen közelükből, azokkal egy egységet alkotva került elő egy hevedercsat.

3. *Paszab*: A Csallány Dezsónél is szereplő lelőhelyet⁵³ Révész László hivatkozás nélkül a 2. csoport lelőhelyei közé sorolta.⁵⁴ A település közgazgatási területéről előkerült 10–11. századi lelőhelyek ismertetése során ugyanakkor Istvánovits Eszter nem említi csizmaveretekre utaló adatot.⁵⁵ Paszab-Hordozó-dűlő lelőhelyénél megjegyzi ugyanakkor, hogy a Kralovánszky Alán-féle kataszterben szereplő, honfoglaló temetőként ismertetett lelőhelyről nem kerültek elő a korszakhoz tartozó tárgyak. Szintén megemlíti, hogy Német Péter szerint valószínűleg kenézlői tárgyakat leltároztak tévesen paszabi lelőhely megnevezéssel.⁵⁶ Csizmaveretek meglétére mindössze csak a FÉK-ben találunk adatot, ami azonban a fentiek alapján nagy valószínűség szerint hibás információ.⁵⁷

4. *Pécs-Somogy 125. sír*: A sírban nyugvó gyermek áll alatti részén került elő egy nyújtott trapéz alakú, elkeskenyedő végén liliomban végződő, enyhén domború veret, amely a lábbelivereteknél előforduló nyíl/horgony alakú veretekhez hasonlít.⁵⁸ Miután a sírban a nyak tájékán feküdt, egyértelműen kizárhatjuk csizmaveretként való alkalmazását. Ezt erősíti egyedi formája és a temető 11. századi keltezése is.

5. *Szarvas-Velki-halom 1. sír*: A 12 db félgömbfejű ezüstszegecs a kantár díszítését szolgálta.⁵⁹

6. *Szered/Sered (Sl) II. temető 2/55. sír*: Bakay Kornél a letkési 54. sír háromszög alakú vereteinek párhuzamai kapcsán említi a szeredi sírt, mint amelyben csizmadisz volt.⁶⁰ A sírban nyugvó csontváz jobb térdének külső oldalán található

3 db háromszög alakú veret⁶¹ azonban valószínűleg eredetileg a kantárt díszíthette.

2. CSOPORT

Az előkerült leletanyag között olyan verettípusok is megtalálhatók, amelyek alapján eredetileg akár veretes lábbeli meglétével is számolhatunk. A tárgyak síron belüli pontos helyzete ugyanakkor nem ismert, így felmerülhet más funkcióban való használatuk is.

1. *Balkány*: Az 1860-as években talált női temetkezésből 2 db áttört, négy levélalakot mintázó és 9 db kétféle mintájú, három levél alakot formázó csizmaveret is került a nyíregyházi múzeumba.⁶²

2. *Bánkeszi/Bánov (Sl) 25. sír*: A korabeli rablással feldúlt temetkezés leletanyagában között található 1 db félgömbfejű szegecs.⁶³

3. *Bihar-Somlyóhegy/Biharia (Ro) 5. sír*: Az 1902 tavaszán előkerült lovassír apropóján Karácsonyi János végzett feltárásokat a lelőhelyen 1902 novemberében.⁶⁴ Az 5. sírban fekvő csontváz⁶⁵ leletei között 3 db félgömbfejű szegecs is volt.⁶⁶

4. *Bodrovécs*: 1897-ben a település határában feldúlt honfoglalás kori temető leletei között talált 9 db félgömbfejű szegecs.⁶⁷

5. *Csolyospálos-Csolyospusztá*: Szőlőültetés alkalmával feldúlt öt honfoglaló sír megmaradt leletanyagában félgömbfejű szegecs, közepén kiemelkedő, árkolással körülhatárolt kerek, valamint rozetta alakú veret ismert.⁶⁸

⁵³ CSALLÁNY 1970, 263.

⁵⁴ RÉVÉSZ 1996a, 99.

⁵⁵ ISTVÁNOVITS 2003, 158–169.

⁵⁶ Vö. ISTVÁNOVITS 2003, 165.

⁵⁷ FÉK 1962, Nr. 806.

⁵⁸ DOMBAY 1962, 77, IX. tábla 28. A veretet Kovács László tévesen az Ellend-Szilfa dűlő 125. sírjának mellékleteként említi (vö. KOVÁCS 1992, 67. j.).

⁵⁹ LANGÓ 2000, 308.

⁶⁰ BAKAY 1978, 157.

⁶¹ TOČÍK 1968, 53, Abb. 19. 1, Taf. XLV. 8–10.

⁶² HAMPEL 1900, 588–589; FODOR 1996a, 129.

⁶³ TOČÍK 1968, 14, Taf. V. 15.

⁶⁴ KARÁCSONYI 1903, 66, 405.

⁶⁵ A temetkezésből előkerült töredékes nyílcsúcs alapján Gáll Ervin a sírban nyugvó nemét férfinak határozta meg (GÁLL 2013, 54), ami ugyanakkor csökkenti annak valószínűségét, hogy a sírból származó kis darabszámú szegecs eredetileg csizmadiszként került a temetkezésbe.

⁶⁶ KARÁCSONYI 1903, 410, 8. ábra 4–6; GÁLL 2013, 54, 11. tábla 4–5.

⁶⁷ HAMPEL 1900, 543, XII. tábla 32–40.

⁶⁸ KADA 1912, 323, a. kép 6–8.

6. *Csorna-Sülyhegy*: Az 1888 tavaszán feltárt sírok egyikéből 6 db félgömbfejű szegecs, illetve 3-3 kisméretű veret került elő.⁶⁹

7. *Gádos-Bocskay u. 2. sír*: 1933-ban homokbányászás alkalmával előkerült lelőhelyen Csallány Gábor végzett ásatást. A 2. sírban, pontosan nem meghatározott helyről 30 db félgömbfejű szegecs került elő.⁷⁰ A leleteket bemutató képtáblán ugyanakkor további tárgyak (3 db rozetta alakú szegecs) is szerepelnek, amelyek akár csiz-maveretek is lehettek.⁷¹

8. *Gyula-Téglagyár*: Az 1941-ben agyagbányászás során nagyrészt megsemmisített temető területén Implom József ásatott. Az Erkel Ferenc Múzeum gyűjteményében a lelőhelyhez kapcsolható leletek között a 7. sír leletanyagaként 30 db,⁷² míg a 9. sír leleteiként 77 db félgömbfejű szegecs ismert.⁷³

9. *Heves-Kapitányhegy*: 1936-ban szőlő alá fordítás során feldúlt gazdag női temetkezésben valószínűleg ezüst lábbeliveretek is voltak.⁷⁴

10. *Kecskemét-Csongrádi út*: 1941-ben útépités során megtalált, gazdagon felékszerezett nő sírjában 17 db kisebb, valamint 6 db nagyobb méretű, közepén bemélyedő kerek veret volt.⁷⁵

11. *Kecskemét-Városföld-Farkas tanya 3. sír*: 1960 márciusában homokkitermelés közben csontvázak kerültek elő, amelyek egyikéből 2 db, közepén bemélyedő kerek veret is előkerült.⁷⁶

12. *Kenézlő-Fazekaszug I. temető*: Jósa András 1914. évi közlésében három temetkezésnél (21., 22. és 23. sír) is említ olyan szegecsket, amelyek akár

lábbelit is díszíthettek. A 21. sírban nem meghatározott helyről 2 db félgömbfejű szegecs,⁷⁷ a 22. sírban a bal kulcsont alól rozetta alakú, félgömbfejű szegecs,⁷⁸ míg a 23. sírban a jobb boka tájékáról 5 db rozetta alakú, félgömbfejű szegecs került elő.⁷⁹

13. *Kiskunhalas-Inoka*: Az egykori református főgimnázium gyűjteményében a város határából származó leletek között volt 6 db félgömbfejű szegecs, valamint 2 db kerek, díszített veret.⁸⁰

14. *Mezőzombor-Bálványdomb*: A 10. sír leletei között 6 db félgömbfejű szegecs és 1 db kerek, homorú közepű veret található.⁸¹

15. *Nagyteremia-Stock Kristóf földje/Teremia Mare (Ro)*: Talajforgatás során 1875-ben sírleletekre bukkantak, amelyek között 88 db kerek, ár-kolt középrésszel díszített veret is volt.⁸²

16. *Naszvad-Partok dűlő/Nesvady (Sl)*: A lelőhelyről származó leletek között található 6 db háromszög alakú veret.⁸³

17. *Orosháza-Rákóczi telep*: 1951–1952-ben katonai lőtér építésekor Zalotay Elemér egy templom körüli temető 680 sírját tárta fel, amelyek között azonban volt néhány 10. századi leletanyagot tartalmazó temetkezés is. Ezek egyikében, valószínűleg a 374. sírban,⁸⁴ félgömbfejű szegecs,⁸⁵ szív alakú veretek,⁸⁶ illetve egy horgony alakú veret láttott napvilágot.⁸⁷

18. *Oroszlámos-Vasútállomás*: 1901-ben földhordás alkalmával elpusztított öt sír egyikéből egy hosszúkás, nyíl alakú csiz-maveret került a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményébe.⁸⁸

⁶⁹ HAMPEL 1900, XXI. tábla 30–41.

⁷⁰ FETTICH 1937, 103, XCI. tábla 74; BÁLINT 1991, 41, Taf. V. 6.

⁷¹ FETTICH 1937, 103, XCI. tábla 106–108, XCIII. tábla 32–34.

⁷² BAKAY 1978, LXI. tábla 14–43.

⁷³ BAKAY 1978, LXII. tábla 17–93.

⁷⁴ Vö. RÉVÉSZ 2008, 194.

⁷⁵ SZABÓ 1955, 124, XXXI. tábla 13–29 és 30–35. A nagyobb méretű példányok az ingnyak díszei is lehettek.

⁷⁶ HORVÁTH 1993, 8. kép 7–8; HORVÁTH 1996, 327.

⁷⁷ JÓSA 1914, 330, XLIV. kép.

⁷⁸ JÓSA 1914, 332, XLVII. kép.

⁷⁹ JÓSA 1914, 333, XLVII. kép.

⁸⁰ HAMPEL 1902, 306; HAMPEL 1907, 119, 16. tábla C: 3–7.

⁸¹ MEGAY 1963, 46, VII. tábla

⁸² MESTERHÁZY 1996, 342, 3. kép; GÁLL 2013, 379, 199. tábla 3–90.

⁸³ TOČÍK 1968, 36, Taf. XXV. 10–15.

⁸⁴ A sírleírásban szereplő leletek nem teljesen egyeznek meg a rajzos táblákon bemutatott tárgyakkal (vö. ZALOTAY 1957, 32 és a 65. oldalon szereplő rajzok).

⁸⁵ Valószínűleg szintén e sír melléklete lehetett a 378. és 408. sírnál szereplő egy-egy félgömbfejű szegecs is (vö. ZALOTAY 1957, 32–33; DIENES 1965, 159).

⁸⁶ Egy másik szív alakú veretet a 386. sírhoz sorolt (ZALOTAY 1957, 33, 66).

⁸⁷ ZALOTAY 1957, 65.

⁸⁸ KOVÁCS 1992, 41, 4. kép 25.

19. *Pély*: A győri bencés gimnázium gyűjteményébe került leletek között kétféle díszítésben 8 db kerek veret volt.⁸⁹

20. *Piliny-Leshegy*: Az 1871-ben feltárt 2. sírban 85 db félgömbfejű szegecs volt.⁹⁰

21. *Rakamaz-Túróczi-part (Gyepiföld)*: 1956-ban homokkitermelés alkalmával előkerült, teljesen feldúlt, gazdag női sírból 4 db kerek, közepén ékkőberakásos, valamint 8 db kisebb és 2 db nagyobb méretű, közepén bemélyített, szintén kerek veret. Felületüket mindhárom típusnál gyöngysor keretezte.⁹¹

22. *Rakamaz-Strázsadomb B. sír*: 1974-ben talajgyenygetés alkalmával egy kiemelkedően gazdag honfoglaló temető sírjait pusztították el. Az összegyűjtött leletek között található összesen 37 db⁹² vagy 46 db⁹³ veret három típusa különíthető el.⁹⁴

23. *Szakáld-Mulatódomb*: 1967-ben homokbányászás során elpusztított temető múzeumba került leletei között 59 db félgömbfejű szegecs is található.⁹⁵

24. *Szeged-Bojárhalom 3. sír*: 1889-ben megtalált öt temetkezés közül a 3. sírban nyugvó nő sírjában kiemelkedően magas számú veret került elő, amelyek között 23 db félgömbfejű szegecs is található. Ezekon kívül néhány további veret esetében is felmerülhet csizmaveretként való alkalmazásuk.⁹⁶

25. *Szolnok-Strázsaahalom*: A Vaszkó Imre kubikustól 1912-ben megvásárolt leletek között található egy horgony alakú ezüstveret, amely az analógiák alapján eredetileg csizmadísz lehetett.⁹⁷

26. *Zalkod-Szegfarka*: Fábry Károly zalkodi földbirtokos által összegyűjtött, Virányi János kenézlői körjegyző közbenjárásával a múzeumnak

1910. május 16-án átadott tárgyak között 1 db félgömbfejű szegecs, valamint 22 db hasonló méretű és kialakítású, de díszített szegecs található.⁹⁸

3. CSOPORT

A veretek síron belüli helyzetük alapján egyértelműen lábbelihez tartoztak, de bolygatottságuk vagy a dokumentáció hiányossága miatt pontos rekonstrukcióra alkalmatlanok.

1. *Algyő-258. kútkörzet*: A közöletlen temető két temetkezésében dokumentált Kürti Béla lábbeliveretet, amelyek azonban a rágcsálók okozta bolygatások következtében nem maradtak eredeti helyzetükben.⁹⁹ A 72. sírban két típusba tartozó (kerek és rozetta alakú),¹⁰⁰ összesen 80 db veret, míg a 93. sírban 14 db félgömbfejű szegecs került elő.¹⁰¹

2. *Balatonfüred-Morvai utca 1. sír*: 1982 őszen csatornaásás közben megbolygatott női temetkezés délkeleti végéből, a lábcsontok környékéről 10 db kerek, árkolással tagolt, közepén domborúan kiemelkedő veret került elő. A lábujjcsontokon megfigyelt zöld elszíneződés alapján a veretek a lábbelit díszítették. A sírból további 2 db hosszúság, liliumformában végződő veret ismert, amelyeknek bár pontos előkerülési helyét nem tudjuk, valószínűleg szintén a csizmát díszítették.¹⁰²

3. *Bánkeszi 23. sír*: Bár a temetkezés a 25. sírhoz hasonlóan bolygatott volt, a sírból származó 5 db szegecs és 2 db kerek veret az eredeti helyzetéből kimozdult jobb lábszárcsont felső részének külső oldala mellett egy csomóban került elő.¹⁰³

4. *Csorna-Sülyhegy*: 1894-ben feltárt gazdag női sír, amelynek lábfejeinél összesen 52 db¹⁰⁴ fél-

⁸⁹ RÉVÉSZ 2008, 254.

⁹⁰ NYÁRY 1873, 18. ábra; HAMPEL 1900, 518.

⁹¹ FODOR 1996b, 165, 4. kép.

⁹² FODOR 1996c, 111.

⁹³ FODOR 1996c, 115.

⁹⁴ FODOR 1996c, 115–116, 8. kép.

⁹⁵ K. VÉGH 1970, 87, X. tábla 16.

⁹⁶ LÁSZLÓ 1997, 117–122, 17. kép, IX. tábla, XI. tábla 14–36.

⁹⁷ FODOR 1996d, 284, 3. kép.

⁹⁸ JÓSA 1914, V. kép c: 1–2.

⁹⁹ KÜRТИ 1980, 337.

¹⁰⁰ KÜRТИ 1980, 337, II. tábla 8–9.

¹⁰¹ KÜRТИ 1980, 337, II. tábla 2.

¹⁰² S. PERÉMI 1986, 115, I. tábla 25–36, 6. ábra 1–12.

¹⁰³ TOČÍK 1968, 14, Taf. V. 10–12.

¹⁰⁴ Szőke Béla 38 db-ot említ (SZŐKE 1954, 132).

gömbfejű szegecs, valamint 3 db rozettás veret került elő.¹⁰⁵

5. *Ferencszállás-Szentkút/Kiskunfélegyháza-Ferencszállás 2. sír*: A lelőhelyen Kada Elek végzett ásatásokat, miután korábban homokkitermelés során feldúltak egy lovassírt. Ásatása során sikerült egy női temetkezést megtalálnia, amelynek lábfejen 32 db félgömbfejű szegecs helyezkedett el.¹⁰⁶

6. *Gádos-Bocskay u. 4. sír*¹⁰⁷

7. *Gáva-Szincsedomb*: Az 1930-ban előkerült női sírban 53 db, közepén bemélyített kerek veret és 7 db stilizált madár alakú veret feküdt a bokák környékén.¹⁰⁸

8. *Hencida-Szerdekhalom*: Az útépités során bolygatott temető 1933-as feltárásakor az 5. sírban nyugvó női sír lábfejen 53 db félgömbfejű szegecs dokumentált Fettich Nándor.¹⁰⁹

9. *Karos-Eperjesszőg II. temető*: két sír esetében a rácsálók és a szántás okozta bolygatások miatt a lábfejcsontokon elhelyezkedő veretek szétszóródtak, kimozdultak eredeti helyzetükből. A 27. sírből 49 db félgömbfejű szegecs (25 db a lábujjpercek közül, 19 db a jobb könyök felett, 5 db pedig a jobb oldali utolsó bordák mellett),¹¹⁰ míg az 56. sírből 24 db, három típusba tartozó veret (5 db háromágú, gömböcskében végződő veret, 11 db háromszög alakú veret és 6 db rozettás fejű szegecs) került elő.¹¹¹

10. *Karos-Eperjesszőg III. temető 6. sír*: A váz lábfejét és lábujjcsontjait rácsálók bolygatták, így az innen előkerült 85 db félgömbfejű szegecs pontos helyzetét nem lehetett rögzíteni.¹¹²

11. *Kenézlő-Fazekaszug I. temető 19. sír*: 1913 tavaszán szántás alkalmával 10. századi temetkezések kerültek el, ahol aztán Jósa András végzett feltárást. A 19. sír leírásánál 10 db háromszög ala-

kú veretet és 35 db félgömb fejű szegecsset említ Jósa. Az előbbieket közül egy-egy darab a mellkas, a jobb térd és a bal talp tájékáról került elő, míg többségüket a bal kézen és a jobb lábon csaknem egy rakásban figyelték meg.¹¹³

12. *Kenézlő-Fazekaszug II. temető*: 1927-ben és 1930-ban Fettich Nándor végzett ásatásokat a lelőhelyen, amelynek során két temetkezésben is sikerült megfigyelni veretes lábbelit. A 34. sírban nyugvó csontváz lábfejen félgömbfejű szegecs,¹¹⁴ míg a 43. sírban a lábknál szintén félgömbfejű szegecs került elő.¹¹⁵

13. *Mezőzombor-Bálványdomb 4. sír*: 1958-ban földmunkák során emberi csontokat találtak, ezt követően Megay Géza tárt fel néhány sírt. A 4. sír lábészénél a medencétől a lábfejekig közepén homorú, kerek és rozetta alakú veretek sorakoztak.¹¹⁶

14. *Mohács-Téglagyár 5. sír*: Az 1949-ben feltárt 5. sírban nyugvó női csontváz lábain 26 db kerek, közepén bemélyedő ezüstveret feküdt.¹¹⁷

15. *Nagyhalász-Zomborhegy II. sír*: A sír bontásakor zöld rozsdával átitatódott lábközépcsontokat tártak fel, a leletanyagban pedig 3 db félgömbfejű szegecs maradt meg.¹¹⁸

16. *Szatymaz-Jánosszállás-Gróf Árpád földje 21. sír*: Az 1934-ben előkerült gazdag női sír lábbelijét 31 db félgömbfejű szegecs díszítette.¹¹⁹

17. *Szeged-Kiskundorozsma, Hosszúhát*: A gazdagon felékszerezett 595. számú női sírban mindkét lábfejen összesen 44 db szegecs és 15 db domború felületű, kerek veret helyezkedett el, amelyek eredeti helyzete azonban nem rekonstruálható.¹²⁰

18. *Székesfehérvár-Rádiótelep*: A lelőhelyen Marosi Arnold végzett ásatásokat 1924-ben. A 43. sír lábánál 3 db négyszögletes, 4 db két tagból álló,

¹⁰⁵ BELLA 1895, 254, I. tábla 4–12; HAMPEL 1900, XLVIII. tábla 4–12; SZÖKE 1954, 132, 6. kép 3, 7.

¹⁰⁶ KADA 1912, 326, c. kép.

¹⁰⁷ FETTICH 1937, 103, XCI. tábla 148; BÁLINT 1991, 46, Abb. 16. 7–8.

¹⁰⁸ FODOR 1996e, 144, 1. kép; ISTVÁNOVITS 2003, 56–57, 321, 38. tábla.

¹⁰⁹ FETTICH 1937, 96, LXXXV. tábla 43; RÉVÉSZ 1996c, 234.

¹¹⁰ RÉVÉSZ 1996a, 102, 38. tábla 8.

¹¹¹ RÉVÉSZ 1996a, 102, 94. tábla 14–37.

¹¹² RÉVÉSZ 1996a, 102, 26. kép, 115. tábla 15–100.

¹¹³ JÓSA 1914, 328, XLII. kép.

¹¹⁴ FETTICH 1931, 88, 64–65. kép.

¹¹⁵ FETTICH 1931, 93, 85. kép 1–30.

¹¹⁶ MEGAY 1963, 44, 49, 8. tábla.

¹¹⁷ KISS 1983, 241, 110. ábra 1–26, 118. tábla; MESTERHÁZY 1996b, 371.

¹¹⁸ KOVÁCS 1989, 167–169, 3. kép.

¹¹⁹ BÉRES 2000, 50, 9. kép.

¹²⁰ LÖRINCZY-TÜRK 2011, 423–424, 436, 20. kép 6, 21. kép 3–26, 22. kép.

nyíl alakú, valamint 38 db kétféle méretű, árkolással tagolt, domború közepű veret került elő.¹²¹

19. *Szentes-Borbásföld*: A 14. sírban nyugvó női váz bal lábfejen két sorban elhelyezkedő 15 db félgömbfejű szegecs és 3 db bemélyedő közepű, kerek veret. A bontás során kimozdultak eredeti helyzetükből.¹²²

20. *Szered-Mácsai dombok I. temető/Sered (SI) 7/53. sír*: A sírban nyugvó váz mindkét lábfejen félgömbfejű szegecses fekdtek. A leleteket bemutatató rajzos táblán 15 db szerepel.¹²³

21. *Szob-Kiserdő 37. sír*: A lelőhelyen elsőként 1937-ben Horváth A. János, majd 1964–1967 között Bakay Kornél végzett ásatásokat. A 37. sírban a korábbi ásatás során visszatemetett nő vázcsontjai között 19 db félgömbfejű szegecs került elő, amelyek egyike *in situ* a sarokcsonton helyezkedett el.¹²⁴

22. *Tiszaeszlár-Bashalom-Fenyvespart I. temető h (21.) sír*: A boka körül 52 db félgömbfejű szegecs volt.¹²⁵

23. *Tiszaeszlár-Vörösmarty utca 2. sír*: A sírban eltemetett fiatal nő lábfejsontjainak környékén 91 db félgömbfejű szegecs látott napvilágot.¹²⁶

24. *Tiszanána-Cseh tanya 2. sír*: A sírban nyugvó csontváz lábfejsontjain összefüggéstele nélkül feküdt 79 db félgömbfejű szegecs.¹²⁷

25. *Tiszavasvári-Aranykerti tábla 5. sír*: A sírban 10 db kisebb és 10 db nagyobb méretű, közepén bemélyített, kerek, valamint 25 db, két típusra elkülöníthető, háromszög alakú veret került elő,

amelyek azonban a feltárás során kimozdultak eredeti helyzetükből.¹²⁸

26. *Tiszavasvári-Nagy Gyepáros 12. sír*: A temető 12. sírjában a lábcsontoknál 83 db kerek, közepén bemélyedő veretet figyelt meg az ásató.¹²⁹

27. *Törtel-Demeter tanya*: 1896-ban Pósta Béla egy feldúlt, gazdag temetkezés helyének hitelesítése során a sírban található csontokon megfigyelhető elszíneződések alapján lábbeliveretként ismertetett 8 db háromszög alakú, csúcsain egy-egy kerek nyúlványban végződő veretet. A leletegyüttesből ismert 2 db félgömbfejű szegecs szintén a lábbeli díszítését szolgálhatta.¹³⁰

28. *Vésztő-Kót puszta I*³¹

29. *Vágvörösvár/Červeník (SI) 8. sír*: A sírban nyugvó csontváz lábfejeinél összesen 65 db félgömbfejű szegecs és 3 db virágmintás veret látott napvilágot.¹³²

4/A CSOPORT

A 4/A csoportba soroltam azokat a lelőhelyeket, ahol ugyan *in situ* sikerült megfigyelni a lábbelivereteket, azonban dokumentációjuk csak részben teljes.

1. *Röszke-Ladányi dűlő*¹³³: ld. fentebb a lelőhely ismertetésénél.

2. *Tiszaeszlár-Vörösmarty utca 3. sír*: A sírban a lábfej felett öt hosszanti sorban elhelyezkedő, trapéz alakot kirajzoló, 45 db félgömbfejű szegecs került elő.¹³⁴

¹²¹ BAKAY 1965–1966, 60, Taf. XLI. 6–50.

¹²² RÉVÉSZ 1996d, 301–302, 306, 12. kép 37–54.

¹²³ TOČÍK 1968, 44, Abb. 16. 3, Taf. XXXIV. 10.

¹²⁴ BAKAY 1978, 27, XXIV. tábla 20–37.

¹²⁵ TÓTH 2014, 28, 31, 219, 27. tábla 37–89.

¹²⁶ TÓTH 2014, 62, 64, 219. Sajnálatos ugyanakkor, hogy a közlés során a sír leleteit tartalmazó táblán a lábbeliveretek rajzai nem kerültek bemutatásra (vö. TÓTH 2014, 66. tábla). A tárgyak fotón közölve: CSALLÁNY 1970, Taf. XXXIII. 1–91. Szintén kérdéses, hogy kimozdult vagy *in situ* helyzetben kerültek elő a csizmaveretek, miután a sírről sem rajz, sem pedig fotó nem került közlésre.

¹²⁷ RÉVÉSZ 2001–2002, 267, 11. kép 5–83; RÉVÉSZ 2008, 286, 301–302, 424, 73. tábla 5–83.

¹²⁸ TÓTH 2014, 137, 142, 219, 94. tábla 33–77.

¹²⁹ TÓTH 2014, 155, 158, 219, 111. tábla 13–95.

¹³⁰ PÓSTA 1896, 32–33, I. tábla 13–15; MESTERHÁZY 1996c, 357, 2. kép.

¹³¹ A lelőhelyet Révész László említi listájában mint közöletlen lelőhelyet. A szakirodalomban nem találtam adatot a lelőhelyvel kapcsolatban, így azt nem tudtam ellenőrizni.

¹³² TOČÍK 1968, 20, Abb. 7. 4, Taf. XI. 12–14, 16–18, 20.

¹³³ Révész László tévesen Röszke-Ladányi tanya néven említi a lelőhelyet és a régészeti megfigyelés nélküli, több funkcióban is alkalmazható csoportba sorolta be (RÉVÉSZ 1996a, 99).

¹³⁴ CSALLÁNY 1970, Taf. XXXIII. 93–137; TÓTH 2014, 62, 64, 219, 67. tábla 22. A szegecses helyzetét az egykori csizmán Csallány Dezső kísérte meg rekonstruálni (CSALLÁNY 1970, Abb. 10). Ugyanakkor sem Csallány Dezső, sem pedig a lelőhely teljes közlését végző Tóth Anikó nem közölt fotót, esetleg rajzot az ásatási dokumentációból, amely a helyszínen tett megfigyeléseket alátámasztaná.

3. *Csongrád-Vendelhalom 38. sír*: A sír ismeretetésénél viszonylag részletes leírást kapunk a 6 db négyszögletes és 42 db, közepén bemélyített kerek lábbeliveret helyzetéről.¹³⁵ A közlésben, illetve a későbbi tanulmányokban ugyanakkor nem találunk a veretek síron belüli helyzetéről készült fotót, esetleg rajzot, amely megerősítené a leíratakat. Elgondolkodtató továbbá, hogy legalább három rekonstrukciós kísérlet is napvilágot látott már.¹³⁶

4/B CSOPORT

A 4/B csoportba kerültek azok a lelőhelyek, ahol nagyobb részben vagy teljes egészében sikerült megfigyelni és dokumentálni a csizmavereteket.¹³⁷

1. *Buj-Gyeptelek 1. sír*¹³⁸
2. *Karos-Eperjesszög II. temető 45. sír*¹³⁹ és 53. sír¹⁴⁰
3. *Karos-Eperjesszög III. temető 9. sír*¹⁴¹
4. *Koroncó-Bábotá*¹⁴²

5. *Letkes-Téglaégető II. temető 54. sír*¹⁴³

6. *Madaras-Árvai dűlő 4. sír*¹⁴⁴

7. *Szentes-Borbásföld 12. sír*¹⁴⁵

8. *Tiszaeszlár-Vörösmarty utca 1. sír*¹⁴⁶

A 10. századi veretes lábbelik lelőhelyei kapcsán elmondhatjuk, hogy a korábbi listákból újabb hat lelőhelyet kell törölnünk. Az adatok ellenőrzése után bővült a 2. csoportba sorolt lelőhelyek száma is. Jelenleg 26 lelőhely temetkezéseiből ismerünk olyan leletet, amely akár csizmadíszként is szolgálhatott, de miután a veretek síron belüli helyzetét nem ismerjük, így más funkcióban való használatuk is felmerülhet. A veretes lábbelik további elemzésének, vizsgálatának alapját a 3–4. csoportba sorolt 35 lelőhely 44 sírja képezi. Ezek alapján kívánom munkám második részében a csizmák díszítésére használt verettípusokat elkülöníteni, a tárgytypust tartalmazó temetkezések jellegzetességeit felvázolni, kronológiai helyzetüket meghatározni, illetve a 4. csoport lelőhelyei segítségével magukat a díszítéseket rekonstruálni.

KÖSZÖNETNYILVÁNTÁS

Ezúton szeretném megköszönni Lőrinczy Gábornak a közvetítését Trogmayer Ottó felé, aki hozzájárult az általa ásott lelőhelyek feldolgozásához, továbbá köszönöm Szalontai Csabának, hogy engedélyezte az 1993. évi ásatási dokumentációjába való betekintést és az adatok felhasználását. A leletanyagot és a csizmarekonstrukciót Koncz Margit rajzolta, a rajzos táblák összeszerkesztésében Olgyay János, a térképek elkészítésében pedig Zoltán Sándor Péter segített. Tanulmányom szakmai lektorálását Révész László, az angol nyelvű fordítást Gyucha Attila végezte. Munkájukat ezúton is köszönöm.

¹³⁵ PÁRDU CZ–TARY 1939, 194, 1. kép, III. tábla 5–52; FODOR 1996f, 306–307, 1. kép.

¹³⁶ PÁRDU CZ–TARY 1939, 1. kép; CSALLÁNY 1970, Abb. 19; FODOR 1996f, 1. kép.

¹³⁷ Részben terjedelmi okok miatt a csoportba tartozó lelőhelyeket csak felsorolásszerűen említem. A sírokban megfigyelt csizmadíszek típusait, rendszerét tanulmányom második részében részletezem.

¹³⁸ CSALLÁNY 1970, Abb. 27–30, Taf. XLII–XLIV; FODOR 1996g, 143; ISTVÁNOVITS 2003, 321, 24. tábla 4, 26. tábla.

¹³⁹ RÉVÉ SZ 1996a, 101, 46–47. kép, 60. tábla; RÉVÉ SZ 1996e, 91.

¹⁴⁰ RÉVÉ SZ 1996a, 101, 48. kép, 91. tábla 10–22; RÉVÉ SZ 1996e, 103, 36. kép.

¹⁴¹ RÉVÉ SZ 1996a, 101, 49–50. kép, 119. tábla 3–19; RÉVÉ SZ 1996e, 104, 39. kép.

¹⁴² LÁ SZLÓ 1943, 7, 26–28, 2. kép, 6–8. kép.

¹⁴³ BAKAY 1978, 107, 136. kép, L. tábla 16–28.

¹⁴⁴ KÓHEGYI 1980, 218, 233, Abb. 5. 9.

¹⁴⁵ RÉVÉ SZ 1996d, 301, 306, 11. kép 1–18, 20. kép.

¹⁴⁶ CSALLÁNY 1970, Abb. 4, Taf. XXVIII; FODOR 1996h, 198, 3. kép; TÓTH 2014, 61, 64, 219, 65. tábla.

IRODALOM

- BAKAY 1965–1966: Bakay K.: Gräberfelder aus den 10–11. Jahrhunderten in der Umgebung von Székesfehérvár und die Frage der Fürstlichen Residenz. *Archäologische Studien zu der Frage der ungarischen Staatsgründung II. Alba Regia* 6–7 (1965–1966) 43–88.
- BAKAY 1978: Bakay K.: *Honfoglalás- és államalapítás kori temetők az Ipoly mentén (Gräberfelder an der Ipoly aus der Zeit der ungarischen Landnahme und Staatsgründung)*. *Studia Comitatus* 6. Szentendre 1978.
- BÁLINT 1991: Bálint, Cs.: *Südungarn im 10. Jahrhundert*. *Studia Archaeologica* 11. Budapest 1991.
- BELLA 1895: Bella L.: Újabb csornai leletekről. *Archaeologiai Értesítő* 15 (1895) 253–257.
- BENDE–LÖRINCZY–TÜRK 2002: Bende L. – Lőrinczy G. – Türk A.: Honfoglalás kori temetkezés Kiskundorozsma-Hosszúhát-halomról (Eine landnahmezeitliche Bestattung von Kiskundorozsma-Hosszúhát-Hügel). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 8 (2002) 351–402.
- BÉRES 2000: Béres M.: A régészeti múlt. Honfoglaló magyar nemzetségi szállásterület Jánosszálláson. In: *Szatymaz földje és népe*. Szerk.: Péter L. Szeged 2000, 45–54.
- BÖKÖNYI 1974: Bökönyi, S.: *History of domestic mammals in Central and Eastern Europe*. Budapest 1974.
- CSALLÁNY 1970: Csallány, D.: Weiblicher Haarschmuck und Stiefelbeschläge aus der ungarischen Landnahmezeit im Karpatenbecken. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 22 (1970) 261–299.
- DIENES 1965: Dienes I.: A honfoglaló magyarok (Die landnehmenden Ungarn). In: *Oroszáza története és néprajza* I. Szerk.: Nagy Gy. Orosháza 1965, 136–174.
- DOMBAY 1962: Dombay J.: Árpád-kori temetők Baranyában II (Friedhöfe aus der Arpaden-Zeit im Komitat Baranya II). *Janus Pannonicus Múzeum Évkönyve* 1961 (1962) 69–84.
- FÉK 1962: Fehér G. – Éry K. – Kralovánszky A.: *A Közép-Duna medence magyar honfoglalás és kora Árpád-kori sírleletei. Leletkataszter. Régészeti Tanulmányok* 2. Budapest 1962.
- FETTICH 1931: Fettich N.: Adatok a honfoglaláskor archaeológiájához. *Archaeologiai Értesítő* 59 (1931) 48–112.
- FETTICH 1937: Fettich N.: *A honfoglaló magyarság fémművészete (Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn)*. *Archaeologia Hungarica* 21. Budapest 1937.
- FODOR 1996: Fodor I.: Balkány. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 129–130.
- FODOR 1996a: Fodor I.: Rakamaz-Túróczi-part (Gyepiföld). In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 162–167.
- FODOR 1996b: Fodor I.: Rakamaz-Strázsadomb. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 110–119.
- FODOR 1996c: Fodor I.: Szolnok-Strázsahalom. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 282–285.
- FODOR 1996d: Fodor I.: Gáva-Szincsedomb. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 143–144.
- FODOR 1996e: Fodor I.: Csongrád-Vendelhalom. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 305–307.
- FODOR 1996f: Fodor I.: Buj. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 142–143.
- FODOR 1996g: Fodor I.: Tiszaeszlár-Vörösmarty utca. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 196–198.
- GÁLL 2013: Gáll E.: *Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői, szórvány- és kincsleletei (10th and 11th century burial sites, stray finds and treasures in the Transylvanian Basin, the Partium and the Banat)*. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 6. Szerk.: Kovács L. – Révész L. Szeged 2013.
- HAMPEL 1900: Hampel J.: A honfoglalás kor hazai emlékei. In: *A magyar honfoglalás kútfei*. Szerk.: Pauler Gy. – Szilágyi S. Budapest 1900, 507–830.

- HAMPEL 1902: Hampel J.: Régiségek a honfoglalás korából. *Archaeologiai Értesítő* 22 (1902) 296–316.
- HAMPEL 1907: Hampel J.: *Újabb tanulmányok a honfoglalás kor emlékeiről*. Budapest 1907.
- HORVÁTH 1993: Horváth M. A.: Honfoglalás kori sírleletek Bács-Kiskun megyéből (Landnahmezeitliche Grabfunde aus dem Komitat Bács-Kiskun). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 30–31:2 (1993) 321–350.
- HORVÁTH 1996: Horváth M. A.: Kecskemét-Városföld-Farkas tanya. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 325–327.
- ISTVÁNOVITS 2003: Istvánovits E.: *A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékei*. Régészeti Gyűjtemények nyíregyházán 2 – Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 4. Szerk.: Almási K. – Istvánovits E., Kovács L. – Révész L. Nyíregyháza 2003.
- JÓSA 1914: Jósa A.: Honfoglaláskori emlékek Szabolcsban. *Archaeologiai Értesítő* 34 (1914) 303–340.
- KADA 1912: Kada E.: Sírleletek a honfoglalás korából III. Kecskemét vidékéről való leletek. *Archaeologiai Értesítő* 32 (1912) 323–329.
- KARÁCSONYI 1903: Karácsonyi J.: A bihari honfoglaláskori sírokról. *Archaeologiai Értesítő* 23 (1903) 405–412.
- KISS 1983: Kiss A.: *Baranya megye X–XI. századi sírleletei (Grabfunde aus dem 10. und 11. Jahrhundert im Komitat Baranya (Ungarn))*. Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga 1. Budapest 1983.
- KOVÁCS 1996: Kovács S. T.: Régészeti emlékek. In: *Röske földje és népe*. Szerk.: Péter L. Szeged 1996, 25–77.
- KOVÁCS 1989: Kovács L.: A Nagyhalász-Zomborhegyi 10. századi magyar temetőrészlet (Ungarischer Friedhofsteil von Nagyhalász-Zomborhegy aus dem 10. Jahrhundert). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1989, 165–176.
- KOVÁCS 1992: Kovács L.: A Móra Ferenc Múzeum néhány régi, 10–11. századi leletanyagáról: Oroszlámos, Horgos, Majdán, Rábé (Csóka) (Zu einigen alten, Landnahmezeitlichen Fundmaterialien des Móra Ferenc Museums: Oroszlámos, Horgos, Majdán, Rábé (Csóka)). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1991–1992:1 (1992) 37–74.
- KÖHEGYI 1980: Köhegyi, M.: Das Landnahmezeitliche Gräberfeld von Madaras (Komitat Bács-Kiskun). *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 32 (1980) 205–239.
- KÖHEGYI–KNÓTIK 1982: Köhegyi M. – Knóti M.: A madarasi (Bács-Kiskun m.) honfoglalás kori temető textiltápjainak vizsgálata. *Cumania* 7 (1982) 191–200.
- KÜRTI 1980: Kürti B.: Honfoglalás kori magyar temető Szeged-Algyőn (Előzetes beszámoló) (Ein ungarisches Gräberfeld aus der Landnahmezeit in Szeged-Algyő). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1978–1979:1 (1980) 323–347.
- KÜRTI 1994: Kürti B.: Régészeti adatok a Marostorok vidékének 10–11. századi történetéhez (Archäologische Angaben zur Geschichte der Umgebung der Marosmündung in den 10.–11. ten Jahrhunderten). In: *A kőkortól a középkorig. Tanulmányok Trogmayer Ottó 60. születésnapjára*. Szerk.: Lőrinczy G. Szeged 1994, 369–386.
- LANGÓ 2000: Langó P.: Honfoglalás kori temetők Szarvas területén (Landnahmezeitliche Gräberfelder in Szarvas). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 6 (2000) 287–347.
- LÁSZLÓ 1943: László Gy.: *A koroncói lelet és a honfoglaló magyarok nyerge (Der Grabfund von Koroncó und der altungarische Sattel)*. *Archaeologia Hungarica* 27. Budapest 1943.
- LÁSZLÓ 1997: László Gy.: *A honfoglaló magyar nép élete*. Budapest 1997.
- LŐRINCZY–TÜRK 2011: Lőrinczy G. – Türk A.: 10. századi temető Szeged-Kiskundorozsma, Hosszúhátról. Újabb adatok a Marostorok Duna–Tisza közti oldalának 10. századi településtörténetéhez (Gräberfeld des 10. Jh. in Szeged-Kiskundorozsma, Hosszúhát. Neue Ergebnisse zur Siedlungsgeschichte des 10. Jh. Der Region zwischen Donau und Theiß gegenüber der Maros-Mündung). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 12 (2011) 419–479.
- MEGAY 1963: Megay G.: A Mezőzombor-bálványdombi honfoglaláskori magyar temető (Das Landnahmezeitliche Ungarische Gräberfeld von Mezőzombor-Bálványdomb). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 3 (1963) 37–53.
- MESTERHÁZY 1996: Mesterházy K.: Nagyteremia. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló*

- magyarság. *Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 342–344.
- MESTERHÁZY 1996a: Mesterházy K.: Mohács-Téglagyár. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 370–371.
- MESTERHÁZY 1996b: Mesterházy K.: Törtel-Demeter-tanya. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 356–357.
- MÓRA 1906: Móra F.: Ásatás a Fekete-szélien (Szeged-Alsótanya). *Archaeologiai Értesítő* 16 (1906) 439–441.
- NYÁRY 1873: Nyáry J.: A pilinyi Leshegyen talált csontvázakról. *Archaeologiai Közlemények* 9 (1873) 16–24.
- PÁRDU CZ–TARY 1939: Párducz M. – Tary L.: A Csongrád-vendelhalmi honfoglaláskori lelet (Les trouvailles de Csongrád-Vendelhalom de l'époque de la conquête du pays hongrois). *Folia Archaeologica* 1–2 (1939) 189–199.
- S. PERÉMI 1986: S. Perémi Á.: Honfoglaláskori leletek Veszprém megyében (Előzetes jelentés) (Funden aus der zeit der Landnahme im Komitat Veszprém). *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 18 (1986) 115–133.
- PÓSTA 1896: Pósta B.: A történelmi magyar pogánykori leletek. *Archaeologiai Értesítő* 16 (1896) 30–39.
- RÉVÉSZ 1996: Révész L.: *A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez (Die Gräberfelder von Karos aus der Landnahmezeit. Archäologische Angaben zur Geschichte des oberen Theißgebietes im X. Jahrhundert)*. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 1. Szerk.: Kovács L. – Révész L. Miskolc 1996.
- RÉVÉSZ 1996a: Révész L.: Kenézlő-Fazekaszug I–II temető. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 150–157.
- RÉVÉSZ 1996b: Révész L.: Hencida-Szerdekhalm. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 233–235.
- RÉVÉSZ 1996c: Révész L.: Honfoglalás kori temető Szentés-Borbásföldön (Szabó János Győző ásatása nyomán) (Ein Landnahmezeitliches Gräberfeld in Szentés-Borbásföld [nach der Ausgrabung von János Győző Szabó]). *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 2 (1996) 299–336.
- RÉVÉSZ 1996d: Révész L.: Karos-Eperjesszög I–III. temető. In: „...Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Főszerk.: Fodor I. Budapest 1996, 82–109.
- RÉVÉSZ 2002: Révész L.: Honfoglalás kori temető Tiszanána-Cseh tanyán (Landnahmezeitliches Gräberfeld im Tiszanána-Cseh-gehöft). *Folia Archaeologica* 49–50 (2001–2002) 263–303.
- RÉVÉSZ 2008: Révész L.: *Heves megye 10–11. századi temetői*. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 5. Szerk.: Kovács L. – Révész L. Budapest 2008.
- CS. SEBESTYÉN 1932: Cs. Sebestyén K.: „*A sagittis Hungarorum...*” A magyarok ijja és nyila (Bogen und Pfeil der alten Ungarn). *Dolgozatok* 8 (1932) 107–255.
- SZABÓ 1955: Szabó K.: Honfoglaláskori párták. *Folia Archaeologica* 7 (1955) 123–125.
- SZALONTAI 1996: Szalontai Cs.: Röske-Király Imre tanya. Az 1993. év régészeti kutatásai. *Régészeti Füzetek* Ser. 1. No. 47 (1996) 24.
- SZŐKE 1954: Szőke B.: Adatok a Kisalföld IX. és X. századi történetéhez. *Archaeologiai Értesítő* 81 (1954) 114–137.
- SZŐKE 1962: Szőke B.: *A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei*. Régészeti Tanulmányok 1. Budapest 1962.
- TOČIK 1968: Točík, A.: Altmagyarische Gräberfelder in der Südwestslowake. *Archaeologica Slovaca – Catalogi Instituti Archaeologici Nitriensis Academiae Scientiarum Slovacae* 3. Nitra 1968.
- TÖMÖRKÉNY 1902: Tömörkény I.: Szegedi Múzeum. Leletek a szegedi határban. *Archaeologiai Értesítő* 22 (1902) 372–376.
- TÓTH 2014: Tóth A.: *A Nyíri Mezőség a 10–11. században (The Mezőség of the Nyírség region in the 10th–11th century)*. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 7. Szerk.: Kovács L. – Révész L. Szeged 2014.
- TÜRK–LÖRINCZY–MARCSIK 2015: Türk A. – Lőrinczy G. – Marcsik A.: *Régészeti és természettudományi adatok a Maros-torkolat nyugati oldalának 10. századi történetéhez (Archäologische Daten und naturwissenschaftliche Ergebnisse zur Geschichte des 10. Jahrhunderts des westlichen Ufers der Muresch-Mündung)*. *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia*. A PPKE BTK Régészeti Tanszékének kiadványai 4 – Magyar

- Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Östörténeti Témacsoport Kiadványok 4. Szerk.: Lőrinczy G. – Türk A. Budapest 2015.
- K. VÉGH 1970: K. Végh K.: Honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletek a miskolci múzeumban (Landnahme- und frühárpádenzeitliche Grabfunde im Miskolcer Museum (Auszug). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 9 (1970) 79–107.
- ZALOTAY 1957: Zalotay E.: Gellértegyházai Árpád-kori temető (Das arpadenzeitliche Gräberfeld von Gellértegyháza). *Régészeti Füzetek* 7. Budapest 1957.

CEMETERIES FROM THE 10TH AND 11TH CENTURIES IN THE VICINITY OF RÖSZKE. THE DISTRIBUTION OF BOOTS ADORNED WITH MOUNTS IN THE CARPATHIAN BASIN

The paper aims to present the excavations and artifact assemblages of the 10th–11th century sites at Rösztke-Feketesztél, Ördögh György földje; Rösztke-Nagyszéksós 685; and Rösztke-Ladányi dűlő. In relation to the boot mounts found at Ladányi dűlő, the second half of this publication overviews the research history of this artifact type, and provides a catalogue of the archaeological sites that have yielded similar objects. Due to the limited length of the article, a continuation of the current paper (discussing the distribution and typological variations of 10th-century boot mounts and presenting the reconstruction of Hungarian Conquest-period women boot wear, etc.) will be published in another paper.

Understanding the function of mounts and rivets recovered from the feet of the buried was mistakenly attributed to Nándor Fettich. Before Fettich's publication in 1931, several researchers (e.g. Lajos Bella, Béla Posta, Elek Kada) had already unraveled the actual function of these objects.

I attempted to classify the sites with boot mounts on the basis of previous compilations, aiming also to correct the latter's errors and inaccuracies. The most important aspects of the catalogue were the location of the artifacts in the graves; the degree of disturbance recorded at the time of the mounts' documentation in their primary contexts; and the quality of the documentation. The following groups have been identified:

Group 1: Sites of artifacts erroneously classified as boot mounts in previous compilations,

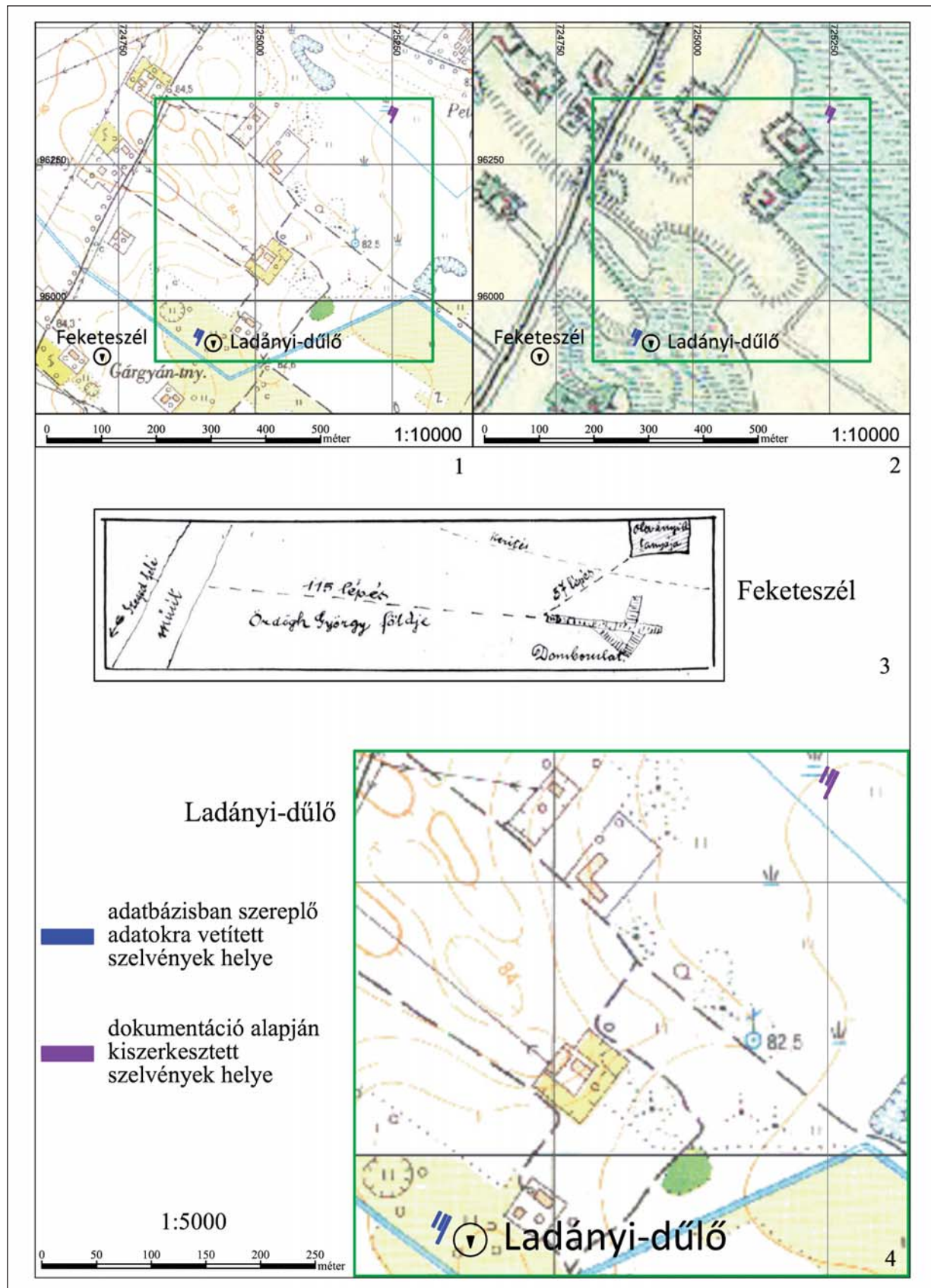
Group 2: Sites where the objects may have been functioned as boot mounts,

Group 3: Sites of boot mounts where the artifacts are unsuitable for proper reconstruction,

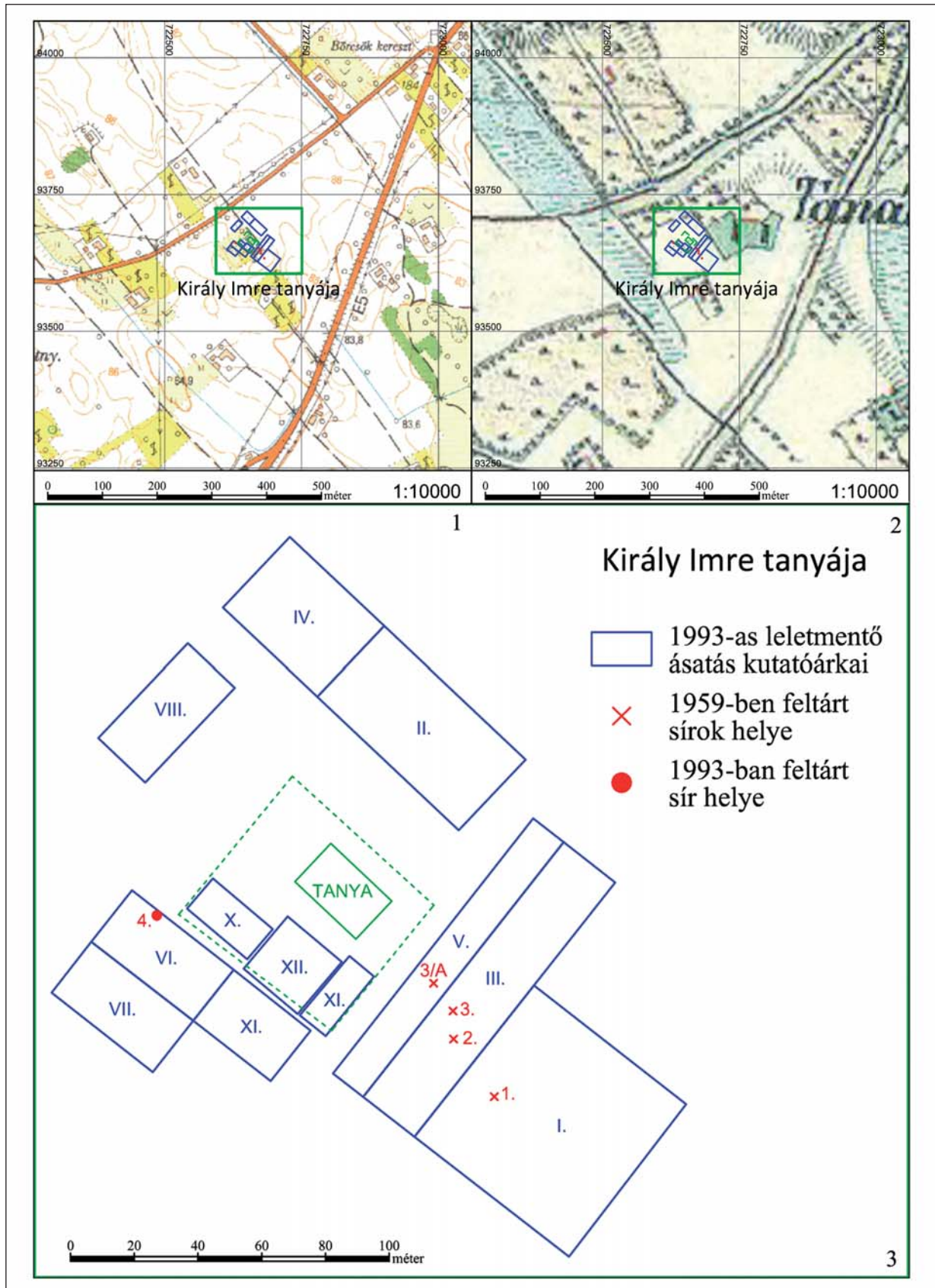
Group 4/a: Sites of in situ observed boot mounts where partial reconstruction, based on the documentation, is plausible,

Group 4/b: Sites with graves where boot mounts were observed and documented to a large or full extent.

As a result of the catalogue, 44 graves at 35 sites, classified into Group 3 and Group 4, constitute the basis of further research on mounted boots.

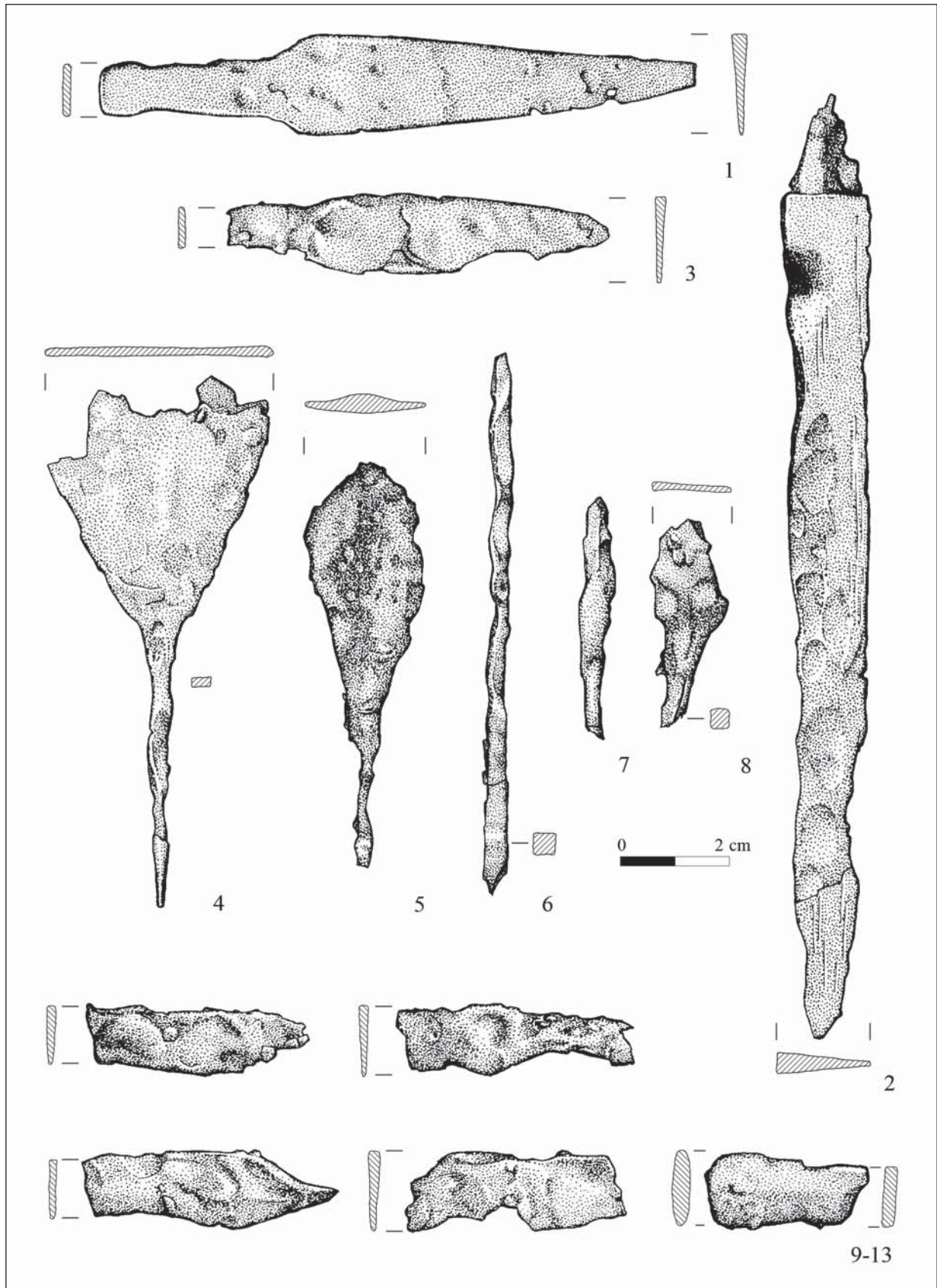

1. kép. 1–4: Röske-Feketeszél és Röske-Ladányi dűlő lelőhelyek elhelyezkedése
 Fig. 1. 1–4: Röske-Feketeszél and Röske-Ladányi dűlő, location of the sites

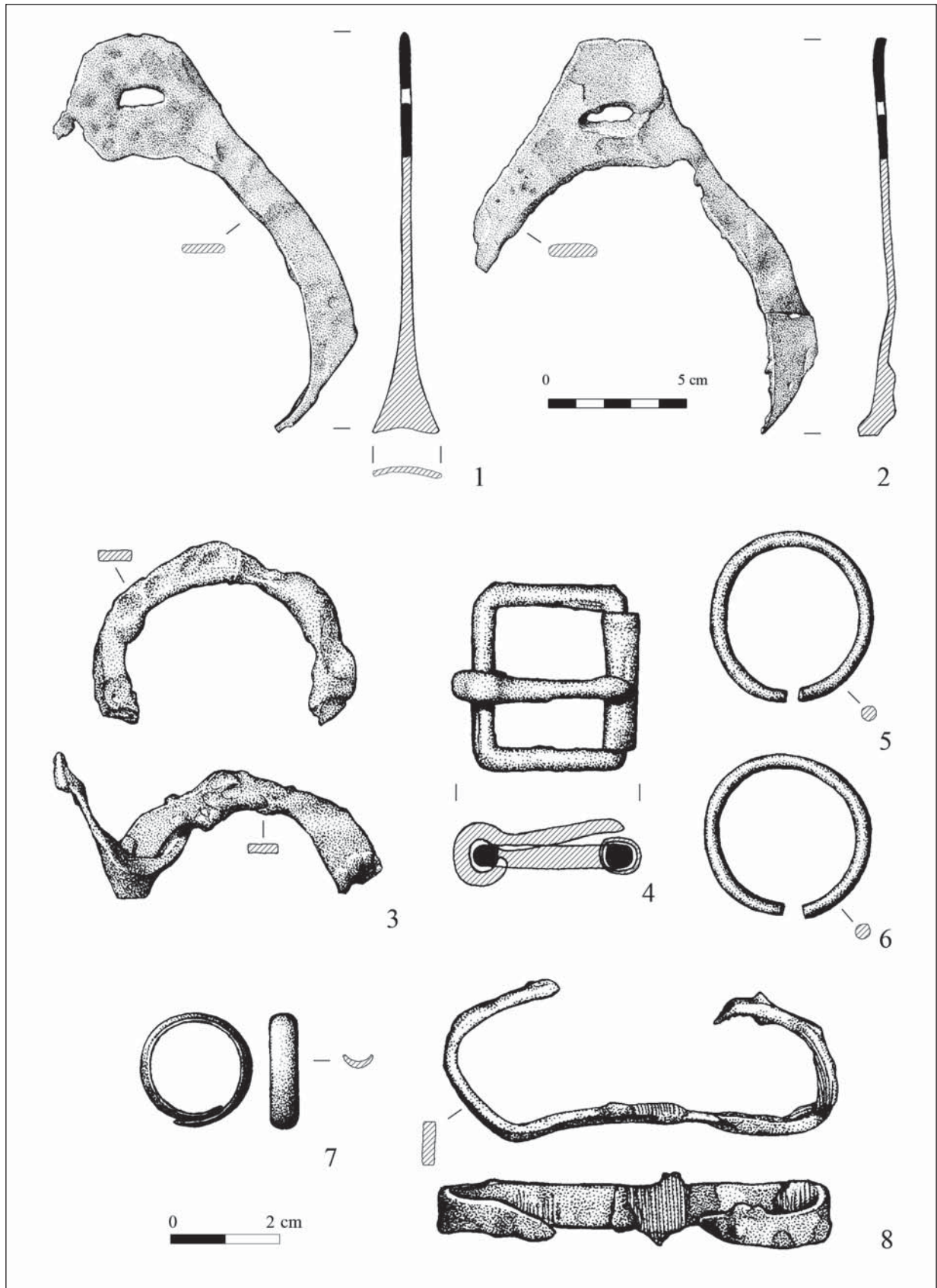

2. kép. 1–2: Rösztke-Nagyszéksós 685. lelőhely; 3: Összesítő felszínrajz a lelőhelyről

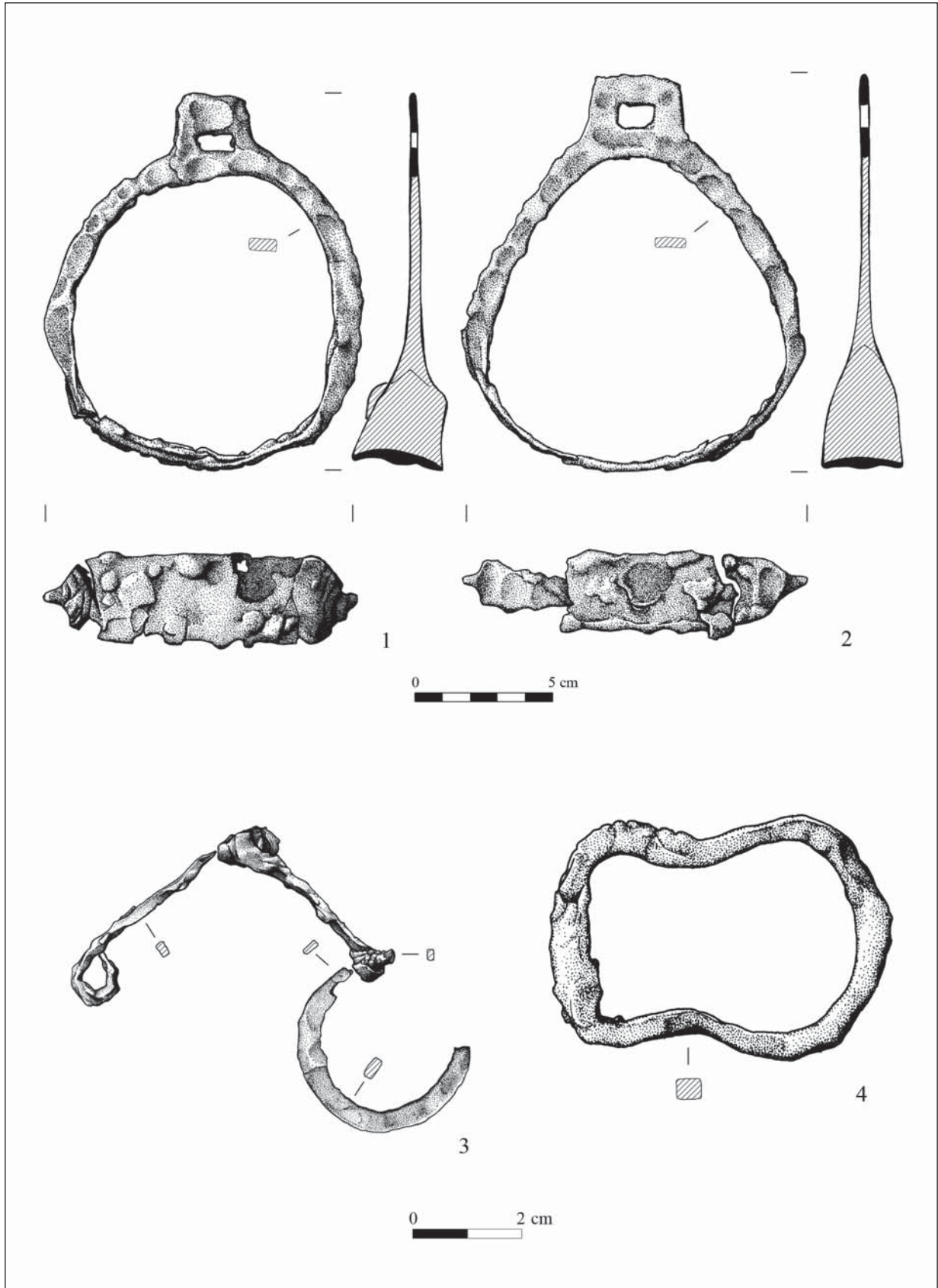
Fig. 2. 1–2: The site at Rösztke-Nagyszéksós 685; 3: Plan of the site

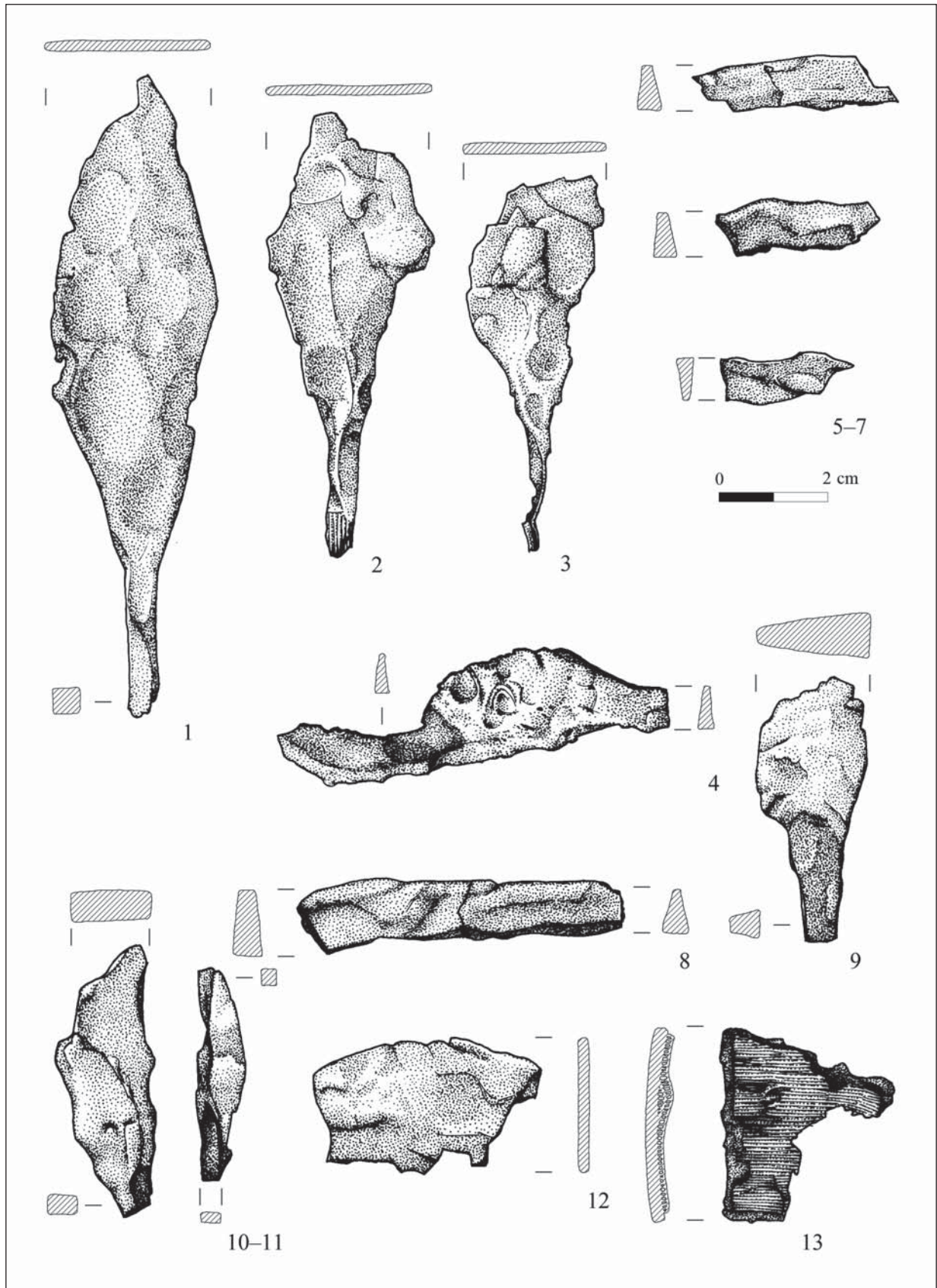
3. kép. Röske-Feketesél, szórványleletek
 Fig. 3. Röske-Feketesél, stray finds

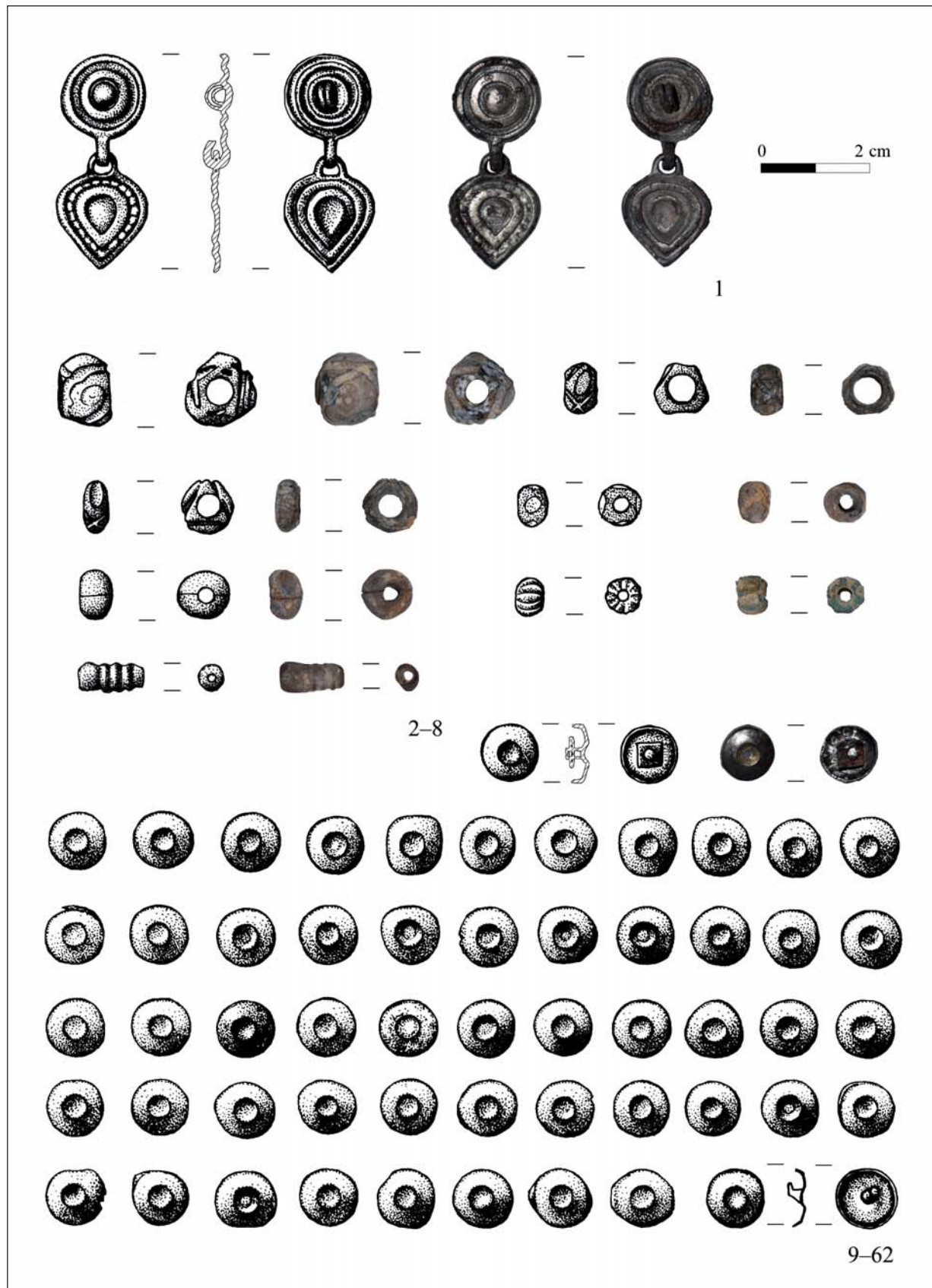
4. kép. 1–4: Rösztke-Feketesztél 2. sír leletei; 5–8: Rösztke-Nagyszéksós 685. 2. sír leletei
 Fig. 4. 1–4: Finds from Grave 2 at Rösztke-Feketesztél; 5–8: Finds from Grave 2 at Rösztke-Nagyszéksós 685

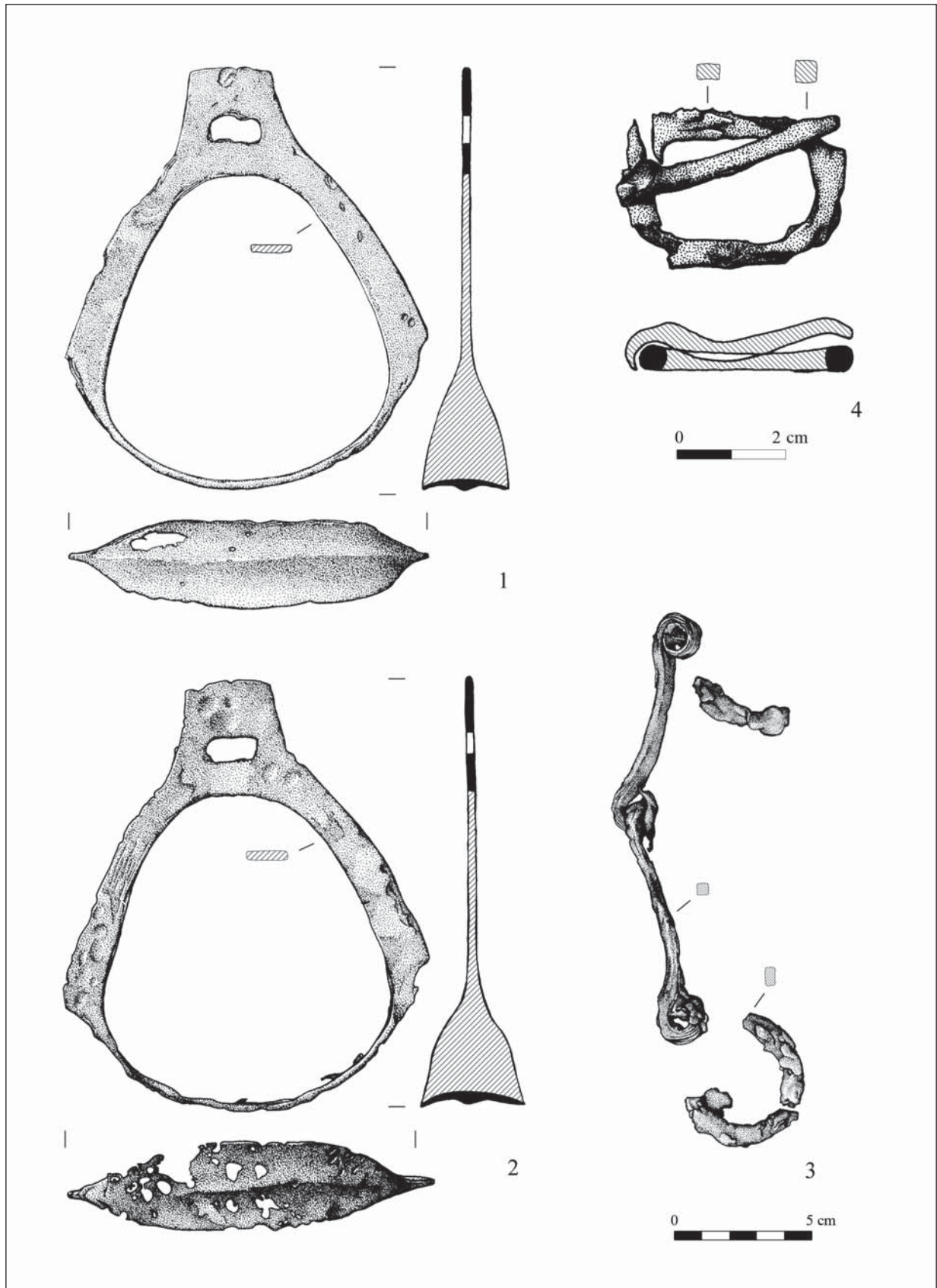
5. kép. Röske-Ladányi dűlő 1. sír leletei
 Fig. 5. Finds from Grave 1 at Röske-Ladányi dűlő

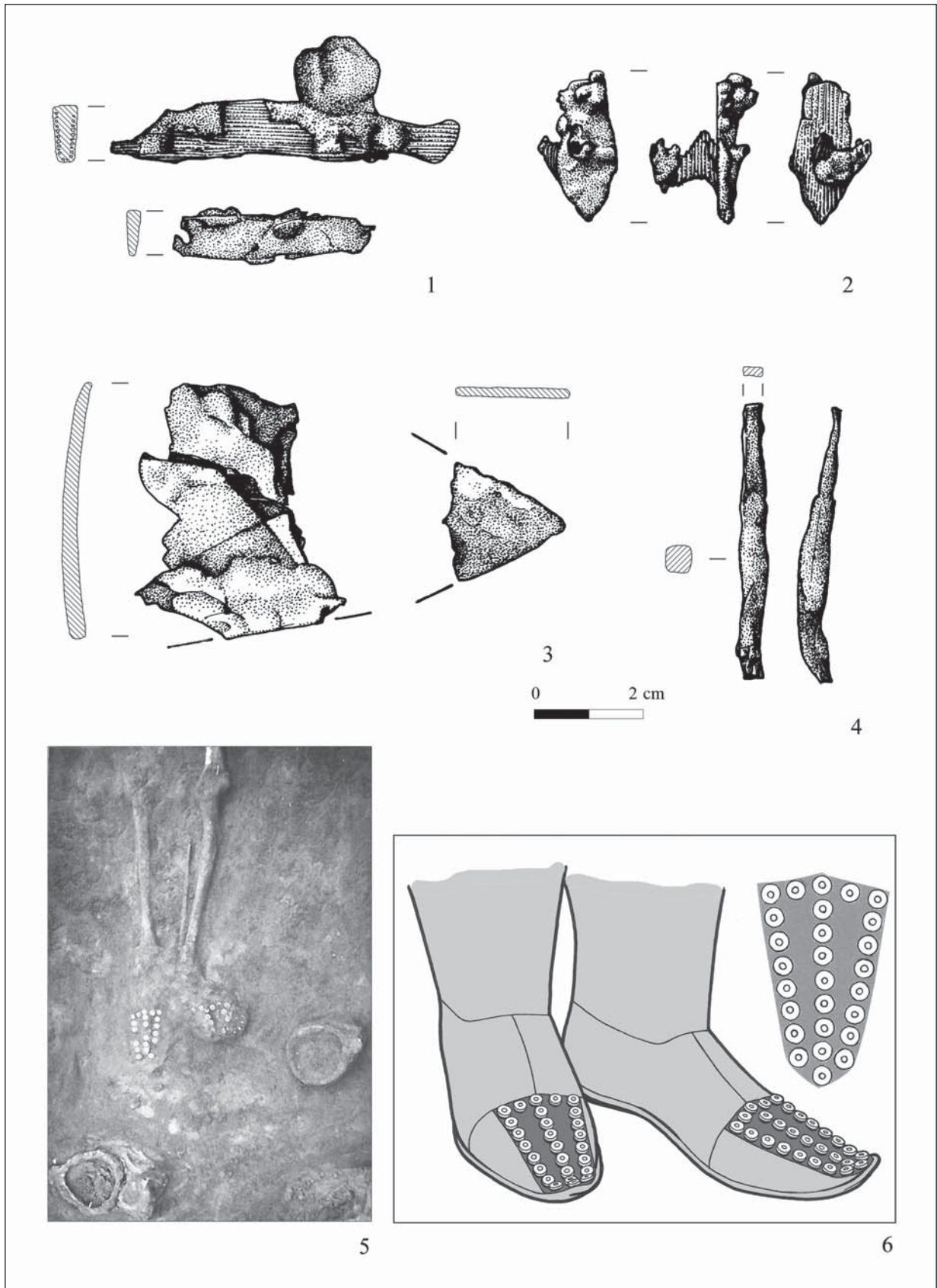
6. kép. Rösztke-Ladányi dűlő 1. sír leletei
Fig. 6. Finds from Grave 1 at Rösztke-Ladányi dűlő

7. kép. Rösze-Ladányi dűlő 2. sír leletei
Fig. 7. Finds from the Grave 2 at Rösze-Ladányi dűlő

8. kép. Röszke-Ladányi dűlő 2. sír leletei
Fig. 8. Finds from Grave 2 at Röszke-Ladányi dűlő

9. kép. 1: Röske-Ladányi dűlő 2. sír; 2–4: Szórványleletek; 5–6: A 2. sír lábbelijének fotója és rekonstrukciója
 Fig. 9. 1: Röske-Ladányi dűlő Grave 2; 2–4: Stray finds; 5–6: Photo and reconstruction of boot mounts from Grave 2